Artur Silvestri

Semne și peceți

Șapte lecții despre „originism”

CARPATHIA PRESS – 2005

CARPATHIA PRESS, 2005
Str. Școala Herăstrău nr. 62, București, cod 014153, România
E-mail: **carpathia.press@gmail.com**
Tel/Fax: **004/021-317.01.14**
ISBN: 973-86084-6-5

NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI

Studiile adunate aici au fost scrise acum mai bine de douăzeci de ani și au fost publicate în „Revista Română*" și în* „Luceafarul*", a cărui contribuție în materie de „direcție culturală" se va vedea cândva. Doar* „Voievodul criptic*" a putut apărea ceva mai târziu, în* „Opinia publică*", în martie 1990. Acum, la întocmirea acestui mic „breviar" nu a trebuit să le revăd căci revizuirile propriu-zise se făcuseră, în câteva puncte, în anii recenți. Corecțiile nu au depășit, de obicei, aspectul stilistic. Adaosurile, câte există, sunt nesemnificative și constituie doar mici ligamente ce au adus o înțelegere mai ușoară. Nu am retractat, nici de această dată, nimic din ceea ce am scris odinioară și nici nu socotesc că era nevoie. Cât rămâne din acestea va hotărî numai Cel ce le știe pe toate și le orânduiește așa cum trebuie să fie.*

Concepția acestei ediții aparține autorului
Coperta: *arh.Mugur Kreiss*
Tehnoredactare: *ing. Diana Șuică*
Pe coperta întâia s-a reprodus un fragment dintr-o frescă de Benozzo Gozzoli reprezentând „**Cortegiul Regilor Magi**"
Tipar: *SC Vegaprod SRL*

1. CE ESTE „ORIGINISMUL”?

Într-o stranie frescă de Benozzo Gozzoli, „*Cortegiul regilor magi*“, pictată în Palatul Riccardi, din Florența, aflăm o cu totul altă desfășurare a Momentului Așteptării mesianice decât se întâlnește de obicei. Imaginea însăși este tulburatoare, poate chiar și printr-un aer de ezoteric, asupra căruia trebuie stăruit. Aici, pictorul a convocat un alai divers și poate chiar prototipistic, alcătuit din reprezentanți din toate straturile sociale și din personagii documentate istoricește unde nu-i fără sens a se recunoaște (așa cum a făcut-o, în chip strălucit, Mario Valdes) chipurile unor componenți ai familiei de Medici, ale lui Vlad Țepeș și Matei Corvin, ale altor contemporani, deopotrivă; apar, deci, nu trei ci doisprezece „regi magi“ (așa cum era înțelegerea acelei vremi și cum, cu probabilitate, se gândea atunci, cu mai multă dreptate, printr-un fel de „mise en abime“ cu caracter premonitoriu), sunt incluse rase diferite, Neamuri și semne atât de misterioase încât reclamă o citire cu **îndreptarul codului sublunar** la îndemână; animale mitice și simbolice, vestimentație în felul ei elocventă în mitic și legendar. Totul contribuie la întruchiparea unui fel de mecanism complicat, de înțelesuri stratificate și cu chei multiple care acestea reprezintă, aici și oriunde se exprimă în orice alte ipostaze, misterul întrupării. Deosebirile sunt izbitoare. Schema „canonică“ reduce, îndeobște, materia și „stilizează“ dar, deși conservă conținutul ce i se atribuie, lasă deoparte numeroase din înțelesurile ce se arătau anterior. Valorile însă reies din complexitate și nu din „canon“, căci întăresc enigma, o complică și chiar o fac și mai bogată, creând abia atunci sentimentul de unicitate ce diferențiază și întărește ideea de irepetabil.

Rezultă, deci, că **reducția la model stilistic unic** îngăduie, poate, „puritatea doctrinară“ dar sterilizează mulțimea, posibilă, de simboluri și, odată cu ele, de ramificații de sensuri multiple ce se obțin abia atunci când lăsam Mitul să se așeze de la sine în creație și nu îl impunem în felul unui postulat. Suntem, astfel, într-un plan de expresivități ieșite din **unități organice** diferite, ilustrând **ideea literară de „originism”.**

Această idee conține, la rândul ei, un mister ce se aseamănă cu **fabula** abia evocată. Faptul însuși că nucleul inițial s-a compus, odinioară, în limba română iar ulterior același text s-a tradus

în limbile franceză, germană, engleză și rusă are un aspect simbolic. Căci dincolo de actul propriu-zis al traducerii, aceasta înseamnă că sensul ei „genetic“ trebuia să devină inteligibil în toate **aceste forme** și să pătrundă, prin intermediul Limbilor, până la cei ce le vorbesc. Astfel, o experiență circumscrisă geografic poate fi recunoscută și însușită într-un mod extins și poate chiar să fie descifrată în alte spații geografice ca fiind posibilă cu aceiași îndreptățire și acolo, ca și aici și ca și oriunde există o **înflorire proprie de Tipar**. Această compatibilitate ne poate arăta că semnificația ce vehiculează are o valoare universală și poate fi considerată o ipoteză ce s-ar putea concretiza î**n orice alt spațiu și în orice alt timp**, atunci când, oriunde s-ar afla, îi vine momentul sorocit.

Înțeleasă în acest fel, teoria are o componentă metafizică dar, în același timp, se situează î**n câmpul culturilor naturale**. Ea presupune că o literatură constituită într-un cadru de specific etnic conține, încă de la început, în modelul ei originar, **toate posibilitățile de expresie posibile**, ce se potrivesc cu conformația etnologică a Omului care o produce. Dezvoltările doar vor fi diferite în funcție de context istoric, combinații de culturi, influențe și contaminări. Aceasta înseamnă că, datorită factorului incidental, unele straturi interioare ajung să se manifeste, mai mult sau mai puțin, iar altele rămân multă vreme doar o virtualitate care dormitează pentru un moment ulterior, „când va fi să fie”. Uneori acest moment nu apare niciodată ori apare foarte târziu. Dar **voința exprimării integrale este continuă**. Ea face ca, periodic, din recipientul puțin întredeschis dar aflat sub presiunea formelor ne-exprimate, să iasă la lumină, și să devină act, fragmente din întregul potențial, care, în combinație cu ceea ce există deja, să adauge propria contribuție la întregul parțial desfășurat. Apar, astfel forme de creație aparent necunoscute dar care sălășluiesc în noi fără a le fi putut identifica anterior. Ele ne aparțin într-un mod con-substanțial și însăși clipa de creație și forma ei constituie un mister: **Misterul Fructului**.

Uneori, dar nu obligatoriu, necesitatea recapitulării întregului apare fără a-i putea explica motivația. Acesta este **originismul**. El exprimă, *atât cât putem înțelege*, dorința de a face evidentă „diferența“ și, deci, efortul de a stabili identitatea colectivă *atât cât este ea manifestată*. Însă prin aceasta nu se înțelege o etapă de sfârșit etnic și nici de bilanț după care ar putea urma îmbătrânirea și, după

un timp oarecare, disoluția. Apariția lui nu este nici măcar determinată de un context favorabil și nu se produce o singură dată în istorie. Când apare, el ni se arată drept consultare introspectivă, făcută periodic, care, însă, devine tendință închegată, „mișcare" sau „curent"mai degrabă atunci când originismul se simte amenințat ori favorizat.

Materia convocată aici prezintă „cazul românesc" dar *aceasta este o schemă ce se poate aplica oriunde există voința de identitate și năzuința de diferențiere*. Când exemplifică desfășurări de procese și identifică operă și autor, organizarea se îndepărtează de teorie și devine **doctrină aplicată** și, de fapt, cercetare de istorie literară, fiindcă descrie o realitate definită ilustrată de autori definiți. Dar, în același timp, autorii sunt doar niște „personae" care întruchipează „măști" ale unui prototip autohton. În alte literaturi, ei poartă alte nume și exemplifică alte straturi de autohtonitate, care se vor identifica, dacă se va face, pentru fiecare speță locală, examinarea necesară.

Odată ce s-ar întreprinde aici, în mediul european, această verificare prin „ipostaze" și-ar dezvălui o semnificație mai presus de hazard. Ea exprimă *o familie de culturi* unde fiecare membru are ceasul interior și propria substanță inerentă care își caută clipa propice pentru a se exprima complet. Dar, alăturate, constituie la rândul lor, un întreg care, într-o anumită măsură, este **întregul exemplar**. Aici se includ *romanitatea franceză*, cu substratul ei gallic, deci celt, dar și cu componenta clasicistă anterioară Imperiului Roman care, însă, prin participarea catolică, se menține, la rândul lui; *germanitatea*, cu straturile deopotrivă „got" și „franc" dar și cu componenta „protestantă"; „*anglo-saxonitatea*", unde Popoarele Nordului, capabile să edifice imperii, se definesc în caracterul de „insularitate" și de stratificații cu unele componente atât de vechi încât par să întâlnească omul european primigen; *slavitatea heteroclită* dar fundamental agrară în ciuda aparențelor „mongole" și a materiei „eurasiatice"; în sfârșit „*românitatea carpatică*" dar esențial tracică, deci arhaică, întruchipată de români, care, fiind ortodocși, mobilizează, prin însuși caracterul lor „episcopal", tradiția polisului grec.

Acestea constituie de fapt **Pentagrama**, pecetea imanentă a Europei care se va orândui în această formulă ori nu va fi deloc.

2. FABULA CĂII SINGURATICE

Elemente de „istorie culturală apocrifă“

Către sfârșitul anului 2004, m-am gândit să adun mai multe cercetări alcătuite cu multă vreme în urmă și, astfel, să constitui un fel de prolegomenă la niște posibile „elemente de istorie culturală apocrifă”. Rostul acestei întreprinderi nu era acela de a completa cu încă un titlu o bibliografie savantă care este suficient de reprezentativă ci mai degrabă să arăt **un mod de a vedea** misterul supraviețuirii unor culturi care, într-o lume ce ar putea să devină, mâine, dezgustător de uniformă, afirmă încă dreptul la diversitate, răspunsul autohton, interogația specifică. Prin natura preocupărilor mele preponderente, era inevitabil să expun aici „cazul românesc“ dar, în același timp, mi-am dat seama că acesta ar putea deveni un model și un exemplu de metodă posibilă când se studiază orice cultură din „Tiers-Monde”. Astfel încât, **mutatis mutandis**, aceste principii pot fi inteligibile și, poate, ajută la constituirea unor soluții posibile deopotrivă la București, Montevideo, Tunis ori Delhi, adică oriunde mecanismele evocate aici se regăsesc în diferite proporții.

Studiile care formează acea mică sinteză de istorie culturală, numită „***Arhetipul Călugărilor Sciți***“, au fost scrise și publicate între 1984 și 1989, în limba franceză, în România și descriu câteva „ore astrale“ de literatură la Dunărea de Jos (”protoromânii“, „Renașterea isihastă“ a veacului XIV, „Brâncovenismul“ literar și „Începutul Reconquistei“ profetice). Ele constituie fragmente dintr-o cercetare de dimensiuni mai mari, dar, în sine, au o anumită autonomie și o existență de sine-stătătoare. În două dintre cazuri sunt chiar primele (și, deocamdată, singurele) tentative de sinteză istoriografică „de perioadă definită“ și au, în consecință, calitatea de „operă de pionierat”. Eruditul român va observa unde sunt continuate concluziile altor savanți și în ce măsură acestea sunt dezvoltate ori chiar depășite. Pentru savantul străin, astfel de teme reprezintă, cu siguranță, o curiozitate. Această posibilă atitudine stupefiată se datorează, întâi de toate, metodei. Am încercat – de obicei – să elimin „cronologia universalistă“ și „periodizarea canonică“ stabilită de cele mai multe din „istoriile diverselor literaturi“, (de regulă, cele europene) și utilizată, printr-o extensiune adeseori nepotrivită, în cazul tuturor istoriilor literare.

Opinia mea este că, în materie de anumite literaturi (cum ar fi, de pildă, literatura italiană sau franceză), înlănțuirea de „Ev Mediu, Umanism, Renaștere, Baroc și Manierism, Clasicism. Enciclopedism, Romantism ori Risorgimento“ etc. se recomandă fiindcă aceasta a și fost constatată, cu probe clare, în evoluția regională. „Extrapolarea“ nu este, însă, o soluție deoarece, în alte regiuni, inclusiv europene, cronologia faptelor, ideologiile, tipul de creație și, deci, o tradiție locală constituită și activă diferă de model și reclamă o cu totul altă periodizare, având o notă de specific și chiar de „localism”. Pentru a putea exemplifica, am ales patru epoci ale literaturii române, destul de diferite de procesele întâlnite, în stricta lor contemporaneitate, în literatura franceză și Occidentul european.

Un alt motiv de stupefacție îl constituie însăși **substanța culturală propriu-zisă** ce se întâlnește în fel specific, oriunde apare îndemnarea către creație.

Împrejurările că în Occident nu întâlnim o tradiție bizantină – deci creștin-ortodoxă – cunoscând fluxuri și refluxuri la nivelul vizibilității, dar constantă în straturile profunde și chiar într-un fel de Tradiție cu izbitor conținut local – „face diferența“ și, măcar din acest motiv, ar merita o examinare mai serioasă. Apar, astfel, nu numai tendințe și opere distincte și originale, prin însuși **spațiul necontaminat**, ci și curente literare cu specific cert, cum ar fi „brâncovenismul“ (între 1690-1725). Însuși Romantismul mesianic românesc își extrage substanța din epoca anterioară (sec. XVIII) de **recesiune în manuscris și cultură de mânăstire** în chiar timpul Enciclopediei franceze.

Energia sublunară, secretă, ale cărei rețele misterioase am căutat să le identific și să le probez, se explică, într-o bună măsură, prin contribuția creștinismului ortodox, prin materia aparent bizantină dar, de fapt, originală, căci, indiferent dacă Bizanțul exista ori se prăbușise, ca metropolă ori simbol, duhul lui căpătase con-substanțialitate în acest spațiu de **Limes**, pe care l-am putea denumi un „Bizanț paralel”.

Dar, la drept vorbind, nu doar „bizantinitatea“ trebuie accentuată și valorificată în această materie. Ea reprezintă **noțiunea recognoscibilă** dar foarte parțială a unei substanțe care, în specificul ei cu extensiune ce nu se cuprinde decât prea puțin în acest conținut, abia dacă o înglobează printr-un gen de similitudine de origină comună ori prin înrudire și conjuncție de substraturi ce se întrevăd astăzi cu greu. Mai jos decât acest strat istoric, ce desem-

nează, totuși, un nucleu de europenitate (care, odată cu Renașterea impulsionată de cărturarii fugiți din Constantinopole, la 1453, dinaintea Musulmanului cuceritor, se revelează și va modela) se află un zăcământ indistinct dar viu și pulsatoriu, un „ceva" misterios care iradiază și orânduiește, adeseori fără o explicație imediată, fenomene ce par ne-canonice și poate chiar necomparabile.

Noi, de fapt, venim de demult și suntem vechi, atât de vechi încât, nu o dată, nici măcar nu ne mai putem identifica rădăcinile care se văd cu greu ori ne scapă chiar, fără să ne dăm seama în imediat, vederii prea grăbite ori încețoșate.

Totul începe cu un mister. Pe la anul 3500 î.Hr., la răsărit de Munții Carpați, ori poate chiar și mai dincoace de ei, se potrivise să se așeze un popor straniu ce a lăsat o urmă neverosimilă și a putut exprima o cultură de o coerență ce aparține miracolului. Nimic din gândul lui neobișnuit nu se păstră prin cuvinte dar, privindu-i înfăptuirea, înțelegem aproape tot din ceea ce închipuise. Era un popor muzical, magic, organizat într-un fel de comuniune ritualică, încrezător în veșnicia sufletului, simțind în măsuri ritualice și în timpuri ce trec unul din altul – șerpuind dincolo de clipă într-un infinit ce se întoarce, se reia și se re-compune fără a-și consuma, prin ardere în contingent – materia enigmatică. Suntem în **spațiul fenomenului horal**, într-o lume ce nu se poate denumi și, pe care, în absența altei identități, n-am putut-o chema altfel decât **Cucuteni**. Dar, la o vreme, și după multe secole al căror șir nu se mai știe, acești **cucutenieni** par a dispărea din istorie ca și cum s-ar fi ridicat în aer și în urma lor rămâne, în straturile de săpătură arheologică, doar urmă groasă de incendiu și prăpăd și, ceva mai sus, o linie de ceramică neagră, opacă, aparținând înlocuitorului mai grosolan și utilitarist. Sunt unii care cred că în rămășițele de oale ce se vor afla către apusul Chinei în tocmai acele vremi când, aici, „cucutenienii" par a se fi pulverizat, s-ar recunoaște linia lor muzicală și însetată de infinit și, deopotrivă, comuniunea de „horă" ce se observase la Dunărea de Jos. Dar indiferent dacă aceasta este întâmplare, iluzie ori migrație, rămâne evident episodul ce pare a căpăta, la noi, caracter de simbol și chiar devine **stereotip de viață istorică**. Fiindcă, la fel ca și atunci, ori de câte ori aici se agregă ori se încearcă a se agrega o civilizație superioară ori chiar se exprimă și se definește, urmează fractura, incidentalul rău, piaza-rea și negația ce ni se pare că este capabilă să culce totul la pământ și chiar să și facă „una cu pământul" tot ce se înfăptuise prin efort ori miracol. Apare,

deci, **blestemul întreruperilor brutale**, ce ne-ar obliga să luăm totul de la capăt și să ne încercăm a face încă o dată ceea ce se mai făcuse ori chiar de a ne re-defini altfel decât fusesem, căutându-ne a ne afla idealitatea ce nu înțelegem și nu suntem capabili a o pune în lucrare vădită, traducând-o din **virtual în act**. Și, cu toate acestea, **viziunea catastrofistă** asupra noastră, ce confundă episoadele superficiale cu modificările de substanță medulară, trebuie respinsă și nu doar corectată căci, de fapt, privind totul **dinlăuntru**, iar nu din exteriorul de înșiruiri de clipe rapsodice, nici măcar nu se confirmă. Altfel nu s-ar putea explica ceea ce îndeobște se observă prea puțin deși, către anul 800 î.Hr. „Scitul" Anacharsis din Carpați scoborâ în Grecia contemporană cu el și povățuiește, cu profunzime de înțelept din ale cărui gânduri se păstrară destule, pe locuitorii cetăților ce vor da, mai apoi, pe Solon și pe Socrate, pe Anaxagoras și pe Thales din Milet.

În această lume unde se închipuia că își purtase pașii Orfeu cel care, cu muzica lui, făcea pietrele să se ridice de la pământ, „agatiștii își cântau legile lor" hiperboreene iar către anul 700 î.Hr. apăru, ca prin miracol, un legiuitor de munte a cărui Predanie adeseori nu o înțelegem deși se păstrează și „lucrează". Acest Zalmoxis care zice-se că s-ar fi înțelepțit prin călătorie în Egipt și ucenicind la Pitagora (legendă „creolă", exprimând **schema culturii prin difuziune**, la drept vorbind) se ivise fără aparentă preistorie precum marii predicatori deși, fără de îndoială, nu ieșise din goluri. Suntem deodată în **lumea zalmoxismului**, ce desemnează, deopotrivă, un gen insondabil de atitudine sapiențală, model antropologic spiritualist, comuniune în cerc închis și inițiatic, ritualistică având sens cosmologic și metodă de conservare, într-un cuvânt religie. Poveștele lui, ce nu s-au excerptat precum s-a făcut însă cu gândurile lui Pitagora păstrate în fragmente, există totuși și, când se vor curăța de impuritățile de transmisiune apocrifă și de coruptelă, vor arăta o filosofie articulată ce păstrează mult din ceea ce presimțim că ar fi comunicat „cucutenienii" și s-ar fi conservat pe căile enigmei ocolite. O înțelepciune care, depunându-se în organizări de eremiți pe Muntele Sacru, se traduce în instituții „vegetale", in-vertebrate la lumina istoriei dar care explică deopotrivă apologurile lui Dromichete și fabula lui Scorillo, prestigiul lui Deceneu, monahismul secret din întorsura Carpaților și mai apoi din mileniul așa-zis „mut", făcând creștinismul posibil în forme care, păstrând materia getică, vor fi socotite ortodoxe și, de fapt, așa vor fi fiind câtă vreme cântarea în biserică și

comuniunea prin muzică vor fi consacrate la Dunărea de Jos cu episcopul Niceta de Remesiana, autorul imnului „Te Deum laudamus". Cât și în ce fel se ținu deoparte de contingentul stricător **zalmoxismul getic** este cu neputință a se cunoaște dar atâta vreme cât, nu prea cu mult înainte de 1900, încă se vorbea în Moldova despre „solomonarii" care, contemporani secreți și inițiați, repetau gesturi de ritual pe care țăranii le evocau cu sfială dar le comunicase, cu aproape două milenii și jumătate mai înainte, și Herodot, persistența pare în afară de orice îndoială. Suntem într-o lume de **continuitate sub-lunară, poate eretică** și, în orice caz apocrifă dar confirmată prin efecte.

Astfel încep să se întrevadă marile rețele aproape nevăzute de tradiție sapiențală și de transmisiune prin oralitate în locuri ce par a fi (și, uneori, chiar și sunt) în afara timpului, aparținând, la drept vorbind, unei istorii în negativ, în impalpabil, indiferentă la înlănțuirea de suprafețe raționale și futile.

Este spațiul unde aflăm pe Sf. Nicodim de la Tismana (în veacul XIV) pe Daniil Sihastrul – povățuitorul lui Ștefan cel Mare, înainte de anul 1500, și pe Grigorie Roșca, mitropolitul din veacul XVI, pe Paisie Velicikovski în contemporaneitatea Enciclopediei franceze, pe Hasdeu, pe Vasile Pârvan și pe Nicolae Iorga, în vremurile mai apropiate de noi, în clipa istorică ce ne precede. Și, toate acestea, izvorând dintr-un lung **ciclu homeric**, de cultură vorbită și comunicată poate nu doar prin cuvânt ci și printr-un fel de muzică pedagogică în ceea ce, înainte de jumătatea secolului XX, Lucian Blaga denumise „spațiul mioritic", un **loc consacrat**, unde, în in-temporal, se depun toate formulele pulsatorii ce articulează un spirit ce nu are nevoie de recunoaștere extranee pentru a exista.

Stăruința acestui strat fundamental este impresionantă iar puterea de a se regenera impune și arată, poate, un secret ce încă nu s-a deslușit. De aici, ca dintr-un lujer de crin de o uimitoare puritate, ieși – către sfârșitul veacului XIX, într-o vreme când toate păreau că se vor putea rândui aici mai sistematic decât fusese cu putință mai înainte – Mihai Eminescu, mitul literar eponim și, poate, dacă ar fi avut un alt soroc decât cel pe care îl primise, eroul fondator. Și, odată, cu el, **eminescianitatea**, adică drama existențială, interpretul metafizic căruia „tot Românul plânsu-i-s-a". Sunt unii care înțeleg prin aceasta doar reacțiune și, deci, atitudine de autohton ce răspunde, în măsuri abisale, Imperiilor ce se întâlnesc **pe-deasupra-lui** și produc mișcări de scoarță telurică neprevăzute, asemă-

nătoare marilor ciocniri de plăci tectonice; dar această concluzie, deși este adevărată, nu-i completă. La drept vorbind, **eminescianitate** este ideea ce nutrește Omul Locului în a se exprima după cum „âi este felul", adică în Tradiția atât de inerentă ce îl definește încât orice corecție, modificare și abatere nu i se arată decât ca o denaturare și o „desfacere-de-piele" făcută cu sălbăticie și din rațiune inutilă. Această ilustrează, oricât nu am observa hotărât, un grad de **universalitate în reacțiune** ce se întâlnește deopotrivă în vremea Perșilor, a lui Alexandru Macedon, a Romei Cezarilor și a Cezarilor moderni, ce fondară imperii tradiționale, clasice deci, ori contractuale. Și, deopotrivă, nu are determinație în spațiu și timp, căci, în felurite proporții, se întâlnește ori de câte ori ființa sedentară se trezește năpăstuită de venetic și decăzută din condiția ei liberă, de stăpân al locului ce i s-a dat de către Zeul lui. De aci, din această conjuncție de realități ce sunt incompatibile, vin despărțămintele esențiale: **cele două istorii** ("istoria ocupantului", ce se scrie cu mit justificativ, și „istoria autohtonului", ce își întreține, adesea fără a se declara, propriul pantheon); "cele două culturi", în fine, „cele două reprezentări despre lume". Oricât ni s-ar părea de neobișnuită, schema se repetă în felul unui scenariu mitic și păstrează într-însa ceva de dramă religioasă, asemeni unui fel de blestem antropologic. Pe această pânză epică misterioasă, apare adeseori, și aproape pretutindeni, Reconquista, voința de a recuceri Țara Pierdută, cu toate mecanismele ei ce se extrag din experiențele verificate. Însă aici, suntem în marele teatru shakespearian, de episoade sângeroase și de uriașe mașinării necruțătoare. La Români, acestea înseamnă Sfinții Predicatori Sofronie de la Cioara și Visarion Sarai, prinși în Transilvania veacului „iluminist" și zvârliți în temniță și uciși, Horea tras pe roată (în veacul XVIII), Tudor Vladimirescu, la 1821, ucis și aruncat într-o fântână, istoricul profetic Nicolae Bălcescu exilat și cu osemintele risipite, după 1850, în cimitirul săracilor din Palermo, Eminescu hărțuit și înnebunit (la 1883), Nicolae Iorga, asasinat la 1940, Ion Antonescu judecat de năvălitor, împușcat și rămas fără mormânt. Un fel de **tradiție a cenotafului** (a mormântului simbolic) impune prin simbolul distrucției universale și al ștergerii oricărei urme spre a nu se mai cunoaște, a nu se evoca și ca să nu cumva să devină loc de pelerinaj și obiect de cult. Și, cu toate acestea, oricât ar fi de puternică această conjurație magică, ceva o poate împiedica dacă înțelegem cu o mai mare penetrație **fabula căii singuratice**. Iat-o expusă aici, în câteva trăsături sumare.

Pe la anul 520 d.Hr., câțiva cărturari din „Scythia Minor“ (adică din Dobrogea românească de azi), veniră din Pontul Stâng la Constantinopole și, mai apoi, la Roma spre a propune soluția lor pentru dezlegarea polemicii de doctrină creștină privitoare la monofizitism. Li se spusese „Călugării Sciți“ iar punctul lor de vedere trebuie să fi constituit o perspectivă neobișnuită care nu se înțelese și nu fuse adoptată oficial, în cele din urmă. Totuși, în mod tacit i se putură afla urme în concluzia canonică unde poate că, fără să se declare, i se găsise rost și valori. Dar episodul merită evocat fiindcă ilustrază un stereotip și chiar un scenariu cu tâlc secret. Această clipă fastă, o clipă de inspirație colectivă, de fapt, poartă într-însă ceva simbolic și se va repeta în forme diferite și, uneori chiar, cu o permeabilitate mai mare decât în acel veac îndepărtat. O vedem repetată în corespondența Sfântului Nicodim de la Tismana, cu patriarhul Eftimie de Târnovo, privind îngerii înfățișați de Dionisie Areopagitul; în epistola de îndreptare ce îi trimite Sf. Vasile de la Moldovița mitropolitului de la Kiev; în tratatul de filosofie pe care Nicolae Milescu-Spătarul îl scrie pentru uzul Port-Royalului (în veacul XVII); în concepția lui Dimitrie Cantemir care, prin „incrementa atque decrementa“ îl presimțea pe Giambattista Vico, cu ale sale „corsi i ricorsi”. În felul lui, un „călugăr scit“ va fi fost și Brâncuși la Paris, aducând cu el o soluție arhaică, din Carpații lui țărănești; și poate că și I.L. Caragiale, prevăzând teatrul modern, s-ar încadra în aceiași categorie. Eminescu însuși, la 1880, prin încă prea puțin cunoscuta lui doctrină națională ar îndrepta, anticipând, mișcările „tiers-mondiste“ mai recente; G. Călinescu închipuind prima istorie antropologică a unei literaturi europene, la 1941; Nicolae Iorga, de unde, într-o măsură, a ieșit Școala Istoriografică de la „Annalles“, călugărul Filotei, imnologul veacului XIV tradus la Veneția, Ioan Cassian inițiatorul vieții de obște în Occident în veacul IV d.Hr., Dionysius Exiguus, creatorul de comput creștin și cel ce a calculat „era de după Isus Christos“, în veacul VI; Nicolae Grigorescu, pictorul de la Barbizon (din veacul XIX), presimțind culorile evanescente ale impresioniștilor; Petru Movilă, mitropolitul veacului XVII, autor, la Iași, al „Simbolului de credință“ ortodox; aceștia sunt, în felul lor, „călugării sciți“ prin repetiție de scenariu istoric și prin atitudine ireductibilă. Ei vin cu o dezlegare de șaradă și, deci, cu o soluție ce nu se prevăzuse anterior și aiurea arătând putere în a crea independent și ne-provocat însă deopotrivă germinând și înrâurind pe alții, prin difuziune ne-recunoscută, chiar dacă se însușește ulterior și se uzurpă.

Suntem în spațiul unei **culturi sub-lunare, ne-oficiale** și nerecunoscute – deci apocrife – cu trăsături de profetism, Tradiție incalculabilă ca vechime și sursă, poate chiar paralelă cu **a doua cultură** care, fiind ratificată, obține glorie, deși adeseori o întrebuințează pe cea ignorată și o marginalizează prin uitare. Dar, cu toate acestea, suntem aici în ceea ce s-ar putea denumi **universalitate de esență**, ceea ce arată că este posibil a se face creație cu grad înalt de generalitate fără a se porni pe cărările confirmate ci dezvoltând o istorie proprie de valori care, exprimate fiind în materia fundamentală, nu se condiționează nici măcar de confirmare și nici de difuziune și nu-i sunt de trebuință laurii Academiilor de Împărăție ori „limbile universale".

O fabulă ce tulbură, de fapt un apolog ce descrie acest **paradox al căii singuratice,** aflăm în „teoria sfințeniei" ce înfățișează Dumitru Stăniloae în aceste propozițiuni de o logică a simplității esențiale ce nu se poate respinge, oricât s-ar încerca:

„*Astfel, toți sfinții sunt locali prin faptul că lucrează într-un anumit loc, dar sunt universali pentru credința universală pe care o slujesc în acel loc. Din acest punct de vedere nu există sfinți locali și universali. Toți sunt locali pentru oamenii dintr-un anumit loc cărora le slujesc în cursul vieții prin faptele și pilda lor, dar toți sunt universali pentru că această pildă e valabilă pentru credincioșii de pretutindeni și ea se impune spre unitate tuturor celor ce ajung să-i cunoască. Toți se umplu de Același Hristos care strălucește prin ființa lor și toți sunt purtătorii Aceluiași Duh Sfânt, chiar dacă Duhul Sfânt care li se comunică lor a fost comunicat de ei prin altă limbă. Toți aparțin prin Același Duh Sfânt Bisericii universale, care a început la Cinci-zecime și continuă de-a lungul secolelor, cuprinzând diferite neamuri (Fapte 2, 3). Limbile sunt diferite, dar sufletele sunt umplute de Același Duh și simt în Același Hristos*".

Suntem într-o lume ce se definește nu prin „Urbi et Orbi" ci, închipuind în generic de la meridianul ei sufletesc, printr-o nu doar adaptată ci mai potrivită formulare ce depășește timpul indistinct, în „**Orbi per Urbem**", vorbind universului prin limba de acasă, prin spiritul locului.

2005

3. DINCOLO DE „PATOLOGIA NEÎNCREDERII“

Despre „enciclopedismul necesar“ și „spiritul creol”

La o prea repede privire și vizionată de la o depărtare ce simplifică orice fel de concluzii, istoria literaturii românești șochează prin nenumărate cazuri de vocație biruită și de biografie supusă apăsării enigmatice, care o strivește.

Abia **Golgota** ce izbăvește **umanul** lăsând divinul să se reveleze, ilustrează, poate, sub raportul emblemei această situație stranie. Totuși, o anumită impresie de **incompletitudine** se observă, creând, fără a se susține totuși necontestabil, impresia de eșec istoric și de operă neisprăvită prin dramă personală. Când nu sunt de-a dreptul tragedii ce impresionează, curmându-se prea repede talente ce poate ar fi atins genialitatea (precum Labiș, Cârlova și poate Pavel Dan), aceasta rămâne doar impresie superficială când, de fapt, arată **mize prea mari** pentru **puteri limitate**. Aici apare **geniul pustiu**, **personagiul dramei naționale**, **exponentul dacic sacrificat**. El este **cel chemat** a face **mult** în **timp scurt**, convocând energii irosite anterior și organizând ocaziile risipite. Modelul impresionează. Heliade – Rădulescu, Hașdeu, Eminescu, Iorga și Pârvan, Lucian Blaga, Cantemir și Stolnicul deschid nesfârșite șantiere ce ar fi reclamat, spre a se încheia vreodată, contribuții de generații, fiind evidentă aci năzuința, de nu chiar necesitatea consimțită a individului reprezentativ, a **construcției peste fracturi**. Morala impune, înainte de toate. Căci a pune deziderateleunei colectivități deasupra propriei poziții în univers evidențiază o dimensiune tragică și o impresionantă conformație morală ce merită a se lua drept exemplu. Riscul imaginii eronate apare deși, în definitiv, aceste opere nu sunt „eșuate“, și zidurile ce lasă impresia părăsirii nu sunt, în realitate, abandonate câtă vreme se reconstituie, în clipele propice, de alții și altcândva, reprezentând aceeași năzuință către integralitate ce sălășuiește în adâncurile unui suflet național. De-aceea, a se vedea în desfășurări ce par convulsive o înșiruire de catastrofe ce aduc întreruperi brutale și periodice întoarceri în punctul inițial este de tot fără temei și nu se recomandă. Ca și în balada Meșterului

Manole, ce se reține îndeobște ca simbol, și aici edificiile noi se ridică peste zidurile rămase de la predecesori căci, de fapt, totul continuă așezându-se piatră pe piatră și nu se ridică, încă o dată, începându-se de la fundație.

Acesta este, la drept vorbind, **un mister român**, ilustrat de **mesagerul sacru**. O explicație se poate da însă aceasta nu-i obligatorie aici. Indiferent dacă exprimă puterea de asimilație a **factorului de viitură** și deci o directivă interioară nu întotdeauna conștientă în toate implicațiile subânțelese, fenomenul se impune vederii noastre și nu-i contestabil. Aici, de altminteri, creatorul reacționează spontan și în forme ce adeseori nici nu capătă o înfățișare sistematică, intrând mai degrabă în regimul urgenței și rezultând din concluzii intuitive. Fapt este că, intuitivă ori voită, opțiunea pentru elaborația ce completează inevitabile goluri se evidențiază în condițiile respectării unei vocații ce nu se trădează. Un anumit suflet colectiv capătă astfel expresie în creații a căror diferențiere ni se impune din unghiul formelor, nu însă și sub raport substanțial, unde unitatea sufletească biruie. Incompletă poate în sensul că neîncheiată față de proiectul ambițios, măreț și necesar, opera arată, cu toate acestea, un trimf al ideii morale și o voință de a exista în univers cu o identitate colectivă precisă, cea dintâi ce legitimează o individualitate dincolo de timpul ruinător. În fundament, aceasta este **năzuința către integralitatea sufletului național**, ce nu împiedică vocația să se concretizeze ci mai degrabă o ajută atunci când omul, cunoscându-se pe sine, se pătrunde deopotrivă de necesitățile superioare ale culturii unde se exprimă. Astfel apar **exponenții**, **purtătorii de cuvânt și de povară istorică**. Hașdeu, Eminescu, Bălcescu își edifică operă în urmarea vocației și nu împotriva ei, aspectul de „zid neisprăvit" al creației părând a fi mai degrabă o consecință a unei fatalități ce însoțește gesturile noastre pozitive, culcându-le la pământ prea de tot repede și nemeritat. **Reacția pozitivă** se însoțește și ea ori de câte ori este nevoie – și este! – în fața ideologiei ce ne impune **viața cu ochii în pământ**. Dimitrie Cantemir, combătând retorica lipsită de ingenuitate a **fabulei negative** privitoare la români, Miron Costin arătând cu dovezi impunătoare că „nasc și la Moldova oameni", acestea sunt atitudini politice înainte de a fi gânduri de cărturar. Atitudinea este continuă căci perspectiva aceasta, ce va fi și a lui Hașdeu și Eminescu, a lui Iorga și Vasile Pârvan, a lui Lucian Blaga și G. Călinescu, se exprimă în planuri superioare și este o așezare de exponent cu privire mândră, ce îmbrățișează o istorie

și o cultură existând legitim. Înaintea celor ce vor a ne convinge că nu avem un trecut, dar suntem capabili de un viitor lăudabil, ei aduc argumente rămase în umbră **veacuri întregi sau trecute de tot sub tăcere**.

Acestea toate se produc sub regimul necesității. Secole de-a rândul, literatura română a înaintat și încă înaintează în condiții ce depășesc obiectivul estetic pur ce o definește ca artă și o sustrage atitudinilor explicabile prin context. **Contextul** ori, mai bine zis, **obligația de a întreprinde acum** se impun în mod vădit. Arta, chiar dacă produs autonom, stă așezată în lungi înșiruiri de unde trebuie trase firele vizibile și vitale și unde materia sănătoasă poate căpăta dezvoltări solide. Fenomenul persistă. Oricât ar fi modificările de evidente, suntem chemați astăzi, ca și ieri, a arăta altora că existăm cu o identitate definită, ce există dar **trebuie impusă** într-o lume unde chiar dacă nu mai vorbesc grecește și nu mai ascultă de Stambulul turcit, mentalitățile „fanariote" încă tulbură evoluția noastră dornică de pace și însufletită, în fond, de o viziune de **oikumene** ce ar trebui să fie pentru mulți exemplu și model. Căci în absolutul marilor mișcări de idei și în ciclurile lungi unde se recompun și se încheie astăzi fapta neterminată de ieri, noi suntem contemporani, sufletește vorbind, și ne regăsim în ele, cu proclamațiile lui Tudor Vladimirescu și cu **Dorințele partidei naționale** a lui Kogălniceanu, cu hașdeana interogație „Perit-au dacii?", cu „dulcea Românie" eminesciană. Acestea – ca și altele – ne îndrumă, arătând căile fundamentale pe unde pașii noștri sufletești nu pot să șovăie.

De fapt, necesitatea privirii lucide se impune și, spre a ne edifica un viitor (posibil numai întrucât suntem capabili a ne lua în posesiune trecutul), este nevoie de a trece peste iluzii, depășind această etapă cu îndrăzneală. Istoria devine, și din acest unghi de vedere, **un magistru al vieții noastre morale** și, privind de aici, semnificațiile ei se înfățișează adeseori cu o claritate ce impresionează.

Este, deci, indicat a spune omului român de azi ca și celui de mâine că pentru a exista ca individualitate îi sunt necesare nu doar o limbă, dar și o conștiință pe măsura valorilor sufletești ce s-au vehiculat în românește. Patria nu-i, de fapt, numai limba română, ceea ce ar însemna o îndepărtare de o întreagă lume de locuri și de amintiri ce formează ideea de **românitate**; ea este mai mult decât atât, adică „râul" și „ramul" ce asigură omului de aici dreptul la propria memorie. De fapt, legătura cu această realitate superioară (deopotrivă, o însumare de elemente fundamentale și încă o parte, inefa-

bilă, pe deasupra acestora) ce se include îndeobște în ideea de Patrie este ireductibilă și inerentă. O ai chiar dacă nu o vrei. În interiorul acestei realități, **omul român** se poate exprima cel mai bine, și este în afară de orice discuție că nici o protecție dinafară nu îi poate da certitudinea manifestării libere, căci, la drept vorbind, „Protecția", când se produce, nu-i dezinteresată, ascunzând **intenția de dominație** și întregul ei cortegiu de servituți. Nici măcar „epoca hibridă" nu durează. Știm, de fapt, din istorie că ori de câte ori s-a voit a se face din literatura românilor o provincie îndepărtată a Occidentului ori a vreunui cnezat slavon, iluzia acestor protecții s-a destrămat **repede, chiar dacă nu definitiv**. În fond, anumite maladii, ce nu aparțin numai culturii, revin în lumea aceasta esențial carpatică și danubiană în chip periodic, și nu-i fără sens a le face etiologia și a încerca descrieri ce au, de bună seamă, și caracter profilactic.

Acestea toate, câte vor fi fiind, se organizează în jurul ideii de **disuasiune** și configurează **o doctrină a înfrângerii**, ce se oferă uneori românilor în chip de soluție categorică. Fundamental eronată, neîncrederea în sine – ce se cultivă, totuși, pe căi subtile și aproape inobservabile – îi poate veni scriitorului român dintr-o ignorare a propriei tradiții, pe care, de fapt, cel ce adoptă aceste atitudini o cunoaște puțin sau deloc. Îndeobște, concluziile de acest fel rezultă dintr-un soi bizar de comparatism, ce pune alături, spre a le măsura, fenomene ce au, de fapt, unități de măsură diferite, câteodată chiar incompatibile. De aici reiese plăcerea **autodefinirii în negativ**. Noi, se constată uneori, am fi petrecut o îndelungată epocă de cultură etnografică și de literatură populară, ceea ce ne-ar exclude de la adevărata cultură, ce ar fi doar „cultă" și „scrisă". Când, în fine, civilizația s-ar fi abătut și pe la noi, ceea ce am fost capabili a produce n-ar fi decât o expresie a „întârzierii" și a unei literaturi – dacă este vorba de literatură – ce se definește mai cu seamă prin **deficite**. Lipsesc deci Evul Mediu, o Renaștere și un Umanism, Clasicismul și Luminile, iar romantismul nu se compară cu acela occidental, a cărui filială ar fi, de fapt, mica revoluție romantică de la Dunăre. Abia dacă simbolismul ori, și mai încoace chiar, o literatură „nouă" deci „modernă", ne-ar putea aduce și pe noi într-o Europă ignorată până atunci de către acești „paysans de Danube", care, de altfel, meritau să fie disprețuiți și ei de această lume europeană luminată. În fond, ceea ce ne-ar mai rămâne ar fi doar viitorul, unică soluție pentru o literatură ce nu ar avea trecut.

Această perspectivă își arată inconsistența de îndată ce este privită mai cu luare-aminte. Important este, întâi de toate, unghiul de vedere, căci este în afară de orice discuție aici întrebuințarea de criterii ce sunt exterioare fenomenului propriu-zis românesc. Aceasta, ce s-a descris, ar fi, de fapt, **versiunea occidentală a istoriei literaturii române**, imaginea acesteia schițată în raporturi de compatibilitate cu un Occident european ce diferă de noi în orele interioare și în desfășurările de episoade. Însă fiind evident că românii nu-s un popor „occidental", și că istoria noastră nu se desfășoară în „Occident" rezultă obligația unei viziuni apte a comunica evoluțiile de aici, iar nu schemele apriorice. Suntem, dar, **o literatură europeană din Orientul Europei**, unde structurile nu-s cele ce se învedereaza în Franța și Italia, în Germania și Anglia. Substratul, ca și ulterioare adaosuri, se organizează cu o izbitoare originalitate dar altfel decât la alții, unde, la drept vorbind, observăm iarăși diferențieri ce nu-s puține. Desfășurările chiar au un altfel de soroc, aspirațiile își arată o altă idealitate – iată argumente ce nu se iau îndeobște în considerare, dar capitale dacă se dorește știință iar nu mitologie. Și apoi, ce ar fi dacă, modificând unitățile – arbitrare – de măsură, s-ar scrie o istorie a literaturilor occidentale examinate după criteriile Orientului european? Ar rezulta un șir de **absențe** și **deficite**, ce confirmă, în ultimă analiză, ideea fundamentală ce spune că esențial este a da fiecăruia dreptul la specific și a sistematiza o materie literară în sensul înaintărilor ei organice.

Aceste enunțuri sunt parcă **de-la-sine-înțelese** și, deci, nici nu ar mai trebui demonstrate; însă maladia descurajării stăruie încă și acum, ca un rudiment conservat din alte evuri. În fond, aceasta constituie **roeslerianismul în literatură**, ce se însoțește cu o tipologie întru totul specifică, întruchipată de **spiritul creol**, noțiune ce nu desemnează eventuale amestecuri antropologice, ci **psihologie de hibrid cultural**. Ea caracterizează acel soi de intelectual ce disprețuiește propria cultură și pe cei ce o stimează, considerați a fi „primitivi", „inculți", „barbari"; autohtonii îi par superficiali și fără tradiții, incapabili a se conduce singuri, având limbă neîngrijită și inaptă de a se exprima cu ea gândurile profunde; dar mai întâi de toate o limbă fără o circulație universală întrucât cultura lor nu s-ar înălța de la parohial. Astfel de constatări se subânțeleg din conduita „creolului", care, român fiind, consideră că drama existenței sale este tocmai faptul că e … român. Disprețul pentru formele autohtone este adânc și definitiv ajungându-se nu doar la concepția de ansam-

blu ci până la detalii chiar, ce vestejesc producțiuni cu însemnătate de simbol ori, în nu puține situații, fapte de emblemă. „Creolului" **Deșteaptă-te române** îi pare a fi naționalist, în vreme ce **Marseilleza**, plăcută urechii lui, ar documenta o înaltă cultură și un lăudabil simț civic. De fapt, **creolul român** suferă că nu s-a născut francez, grec, german, italic, uneori american, această obsesiune creându-i chiar năzuința către o **cetățenie culturală** diferită de naționalitatea venită de la Natură. Astfel încât, „Creolul" va fi cu hotărâre rasist, admițând – fără a ezita – că există națiuni civilizate și popoare inferioare, ce ar trebui, în consecință, scoase din barbaria de milenii și trimise la școala de forma și conținutul plăcut **stăpânului** și poate potrivite în locurile unde acesta hălăduiește. Când tu îi vorbești despre civilizație etnografică, despre școala din prispa bisericii, despre universalitatea lui Creangă și despre industria țărănească, el te privește năucit și neîncrezător, jurându-se mistic și cu exclusivitate pe principiile învățate de la „domni". Dacă aceasta ar rămâne atitudine culturală și punct de vedere, nu ar exista, la drept vorbind, prea supărătoare urmări. Dar astfel de aserțiuni nu se rezumă la aspectul descriptiv și nu-i de mirare când se constată activismul creolului, ce își închipuie că face bine conaționalilor lui, neînțelegători ai rațiunilor istorice superioare, obligându-i a se schimba cu brutalitate. **Civilizarea în numele unui model ce se consideră a fi unicul posibil**, iată ce propune îndeobște creolul celor ce socotesc legitimă evoluția în sensul propriu și în termen specific, categorisiți drept „naționaliști".

Dar ceea ce se ignoră adeseori, dacă nu chiar se ascunde din rațiuni nu de tot neinteresate, sunt efectele „**civilizărilor" prin forță**, între care aculturația pare dintre cele mai îngăduitoare. Exemplele sunt uimitor de multe, arătând persistența acestui gen de „rău" universal. În fond, lumea precolumbiană a fost ștearsă de pe fața pământului cu pretextul „civilizării" și, la drept vorbind, orice **Conquistă** întrebuințează, spre a se înfăptui, aceste mitologii de tradiție războinică. Schema, veche, de fapt, se multiplică și rezistă căci nu puține dintre alcătuirile umane care astăzi nu se mai știu decât cu numele s-au spulberat în urmarea unor evenimente ce propuneau o repede „civilizare", incompatibilă cu propria formulă de existență. Căci în istorie cedează mai ușor, și, deci, nu depășesc un **ciclu scurt**, populațiile ce evidențiază verigi culturale slabe ori slăbite prin lucrarea persistentă a maladiei descurajării, ce atacă însuși sistemul de conservare aflat la fundament și mecanismul imunitar.

Spiritul creol, disprețuitor de propria origină culturală considerată a fi o damnațiune ce trebuie biruită, contribuie, voluntar sau nu, la sporirea disuasiunii și la impunerea unei **mentalități apatride**. **Universalism prin difuziune**, **cultură de import**, **adopție de perspective** și **metodologie nepotrivite –** iată doar câteva din fomulările ce se invocă, lucrând „ân contra curentului"**.** Și totuși, ar fi greșit a se pune tipologia creolă doar în categoria reacțiilor culturale „satanice", înțelegând prin aceasta subminarea voită, acțiunea nocturnă, conspirația organizată. Chestiunea se poate pune și în termeni de onestitate. Iluzia protecției ca și năzuința către o „civilizare" văzută drept necesară sunt posibile și în condiții de sinceritate morală, fără a se presupune neapărat contribuția demagogiei și duplicitatea. La urma urmei, rezultatul contează și esențial este a se vedea **ce** și **cât** din ceea ce se produce culturalicește în urmarea acestor adeziuni are valoare perenă și dacă vocația nu-i astfel pierdută ori amânată pe căi ce nu duc, în fond, nicăieri.

Bineînțeles că talentul ca virtualitate nu este condiționat de ideologie și nu decurge din ea dacă nu-i prezent în conformația sufletească inefabilă. Nu produci nimic din nimic. Când talentul există, capitală rămâne valorificarea lui în direcția potrivită, ce îi asigură prefacerea din **potențialitate** în **act**. Înainte de a păși pe căi nesigure și de a propune soluții de creație ce nu-s decât ipoteze, este deci obligatoriu a se pune în acord propria înzestrare – ce se evidențiază prin reflecție – cu necesitățile obiective ale unei culturi ce ne întărește identitatea în raport cu alte culturi. La români, „identitatea" rămâne și o temă de doctrină și nu doar, ca să zicem așa, de **rezultat final**.

Din acest punct de vedere, invocarea imaginii **blocului de marmură** maiorescian ni se impune ca un program moral, și vom spune și noi, o dată cu autorul **Criticelor**, că mai degrabă decât un chip caricat este preferabil a se ciopli statui desăvârșite când materiei aflată la îndemână i se pune o limită a cantității. În această ordine de idei, realitatea dramei ni se evidențiază uneori. De fapt, prea multe energii și prea multe talente s-au pierdut astfel într-o cultură cu evoluție dramatică precum a noastră, împinsă prea adeseori a face **nu creație**, **ci facțiune**. Pierdută ori amânată, vocația îndrumată „creol" și, de fapt, în acest mod tulbure a dat un impresionant procent de reconsiderări ulterioare ale propriei poziții, ce sunt **risipă** pură și simplă căci o cultură trăiește și se exprimă prin monumente, nu prin palinodii. De vreme ce istoria își exprimă dimensiunea culturală

prin individualități irepetabile, rezultă că este esențial a se cere de la fiecare să dea ceea ce îi este propriu, lăsând urmașilor valoare nu schiță, operă, de fapt, ce contribuie, în felul ei, la construcția Templului imaginar. Căci există, oricât ne-am feri de cuvinte mari, un soroc al creației, un timp interior al scriitorului ce nu se va mai repeta niciodată cu aceleași caracteristici și cu aceleași idealuri diferențiate de la sine. Ceea ce nu se **face** acum se amână și va înmulți fondul ipotezelor fără chip care, în materia fierbinte ce își caută trup, creează presiuni ce dezechilibrează evoluția și o **neliniștește**. Fiindcă totul s-ar traduce în intervale lungi rezultă că odată – dacă n-a fost azi – se va putea împlini, însă de **altul** și **altcândva** și cu siguranță altfel, ceea ce trebuia făcut deja, încă de-acum. Căci între adâncirea vocației ce ne definește și amânarea ei în contingentul fără semnificații mai înalte stă judecata timpului, ce nu iartă. Viața noastră supusă vremurilor se exprimă în **episoade ce trebuie ele însele transformate în destin**, căci dincolo de noi există o **regulă a epilogului**, din perspectiva căreia se contemplă istoria consumată ce nu se mai clintește și nici nu se „rescrie". Hotărâtoare rămân deci valorificarea vocației și a timpului propice: Opera există ca finitudine ori se înșiră, eșuată, pe un veșnic șantier populat de fantome ce nu și-au căpătat corp și chip. Fiindcă, la drept vorbind, nimic nu ar fi putut scuza eșuarea **Geticii** și a **Spațiului mioritic** într-un proiect abandonat înaintea amăgirilor unei lumi de confuzii. Aceasta – în planul culturii naționale, care, desfășurându-se în timp, își îngăduie reporturi, reluări și regenerări, când contextul o favorizează. Dar pentru scriitorul care, ca ființă părelnică a cărei individualitate nu se mai repetă odată ce s-a destrămat prin dispariție, totul rămâne definitiv. Aceasta este, de fapt, responsabilitatea față de irepetabil. Suntem, ca scriitori, personajele unui veșnic **Divan** cantemiresc, în care impunerea unei etici absolute a creației este adeseori consecința unor stăruințe eroice și a unei atitudini lucide înaintea relativului primejduitor de valori.

Iată de ce noi, ca români, ce ilustrăm o istorie de convulsiuni biruite, avem mai mult decât alții sentimentul datoriei față de o cultură ce își recucerește memoria după episoade de predominanță a **spiritului creol**, ajungând astfel să ne impunem într-o lume unde este loc, alături de alte universalii, și pentru **omul român**.

Prezenta încercare de portret imaginar nu este un studiu de caz căci depășește prin năzuință marginile obiectului. De fapt, aici s-ar fi putut afla, ca într-un închipuit insectar, tombatera vorbitoare

de greacă a vremurilor fanariote ori tânărul bonjurist ce grăia pe franțuzește și învăța, la Paris, „cravatei cum i se leagă nodul", ipostaze de epoci revolute ce se reproduc încă și azi, așa cum de altminteri se arătaseră, sub alte înfățișări, înainte chiar de „graeculii" Fanarului și de **Franțuzitele** lui Costache Facca. Așadar, persistența acestui prototip de hibrid este, la noi, încă vie și tulbură sufletul nostru însetat de certitudini și doritor de căi limpezi spre a se așterne, după puteri, în cuvintele ce i s-au hărăzit. Stăruința lui arată motivații adânci, ce depășesc atitudinile scriitoricești. Dimitrie Cantemir fugar în Rusia, la Dimitrovka, Dosoftei pribeag în Polonia, la Zolkiew – acestea nu-s imagini de viață literară, ci reacții politice nicidecum izolate. Rezultă că tipologia ce se descrie aici nu aparține cu precădere creației deși prin aceasta se exprimă adeseori în chip tacit. Căci dincolo de aceste opțiuni ce s-ar putea atribui unei iluzii de intelectual fără penetrație în fenomene, sunt Mihnea Turcitul, Iordache Olimbiotul, generalul Basta, suflete tulburi iar nu „suflete tari", dintre acelea care, **existând** în istoria românilor, n-au izbutit a face istorie durabilă, mergând împotriva sensului ei inerent. Totuși, ei aparțin **acestei** istorii, indiferent de punctul de vedere ce se adoptă, **prezența obiectivă a răului** reclamând nu doar disocieri, ci și o descriere a lui, în ideea unei izbăviri prin exorcism.

Dar fost-a, și este încă, **spiritul creol** o **anexă a răului** și o exemplificare a lui? Un fel de Iliaș Rareș, musulmanul, între autohtoni, supunându-se el unui alt Sultan și, astfel, izolându-se de români printre altfel de osmanlâi?! Cine poate să știe… Vremurile, de fapt, îl îndrumă pe fiecare și îi pecetluiesc opera, ce ne apare, când se întrevede „creolul", ca fiind inexplicabil de îndepărtată de proiectul ei interior și de virtualitatea ce s-ar fi putut traduce în mod strălucit în concret și nu s-a tradus. El rămâne a exemplifica drama vocației amânate fără termen și a talentului risipit fără rost ori depus în forme prea de tot mărunte față de anvergura operei ce ar fi putut să fie și n-a fost.

1988, revăzut 2004

4. VOEVODUL CRIPTIC

Trei tipuri de conducători la români

În materie de formulă de stăpânire la români, impresia curentă este de prea puțină diversitate căci noi, fiind astăzi „republică" și ieri – regat, ar rezulta abia două alcătuiri ce sunt, deopotrivă, necompatibile. Și, cu toate acestea, un tablou de simple denumiri ne înfățișează o altă realitate, ce impune prin aspect, cuprindere și sugestie de complex. Voievod sau „vodă", principe, rege, domnitor, consul și președinte, cneaz, despot, duce, „hospodar" sunt numai câteva dintre cuvintele ce arată „sediul puterii" și identifică pe Căpetenie; nu aflăm, doar în aparență, Împăratul ori Bazileul. Însă acestea nu traduc, și nu exprimă, de fapt, **tiparele** ci doar formularea lor în contingent; lipsesc mecanismele originare, ce sălășuiesc prin întindere în timp și mai adânc decât „universul cuvintelor", preschimbându-se abia în superficii.

Așadar, ce prototipuri de conducător cunoaște istoria românească? O examinare oricât de sumară arată nu mai mult de *trei tipologii constituite*. Întâi de toate, este de observat că deși astăzi sunt Republică, românii nu ajung a avea o tradiție republicană, precum Occidentul, ceea ce surprinde și, în definitiv, nici nu place defel celor ce extrag de aici „deficiență" și „înapoiere". De fapt, ideea de „republică", chiar dacă ispitește, nu se instituie, căci pare mai degrabă necompatibilă aici și chiar se denaturează prin adaptare la **realitățile locului**. Când, totuși, apare ca o „formă fără fond" ea rămâne, la români, în ipostaza caragialescă a *republicii de la Ploiești*. Nici ideea unei republici românești în a doua jumătate a veacului XX nu-i de susținut (și nu are „puritate") căci desfășurările „de după Regat" nu încurajează funcționarea întocmirilor republicane, deși, sub aspect superficial, aceasta părea a fi formula de guvernământ. Și totuși, stăpânitorii postbelici ai României ilustrează alte realități decât aceasta. Gh. Gheorghiu-Dej, Ion Gheorghe Maurer, Chivu Stoica sunt **un triumvirat neo-fanariot**, adus aici de un alt împărat decât Sultanul și consacrat prin ritualuri imperiale. Abia mai apoi, Gheorghiu-Dej se va „indigeniza" năzuind să conducă un fel de „voievodat" iar urmașul său „tracic" (ales dintre „tinerii de familie") se va manifesta în chip de „crăișor" înainte de **etapa post-bizantină,** ce îi definește finalul.

1. Principele delegat. Orișicum ar fi, prototipurile, deci, sunt puține, se contaminează, dar se deosebesc prin gradul de legitimitate. Cel dintâi decurge dintr-un fel de „efect al dramei biblice“ căci, aflați, aici, după formula lui Viorel Roman-*im Spannungsfeld der Grossmachte* (în sfera de interese a Marilor Puteri), românii evoluează și se agregă, aparent, doar atât cât li se îngăduie. De obicei, Imperiul tutelar decide forma de guvernământ, titulatura conducătorului și identitatea lui, autohtonii ascultă părând incapabili a se guverna. Consul în vremea Imperiului Roman, acest *conducător-delegat*, trimis de Împărăție ar fi trebuit să fie, în ciclul otoman al românilor, un pașă, dar nu a fost, căci în Europa răsăriteană românii rămaseră independenți prin capitulații și exemplificară mai degrabă tradiția bizantină ocultă decât defetismul agrar. Rezistența înaintea principelui-delegat va fi, în fond, evidentă și explicabilă și de-aceea Imperiul găsește alte căi (spre a impune, totuși) ce iau adeseori înfățișarea originală a unui compromis și, uneori, chiar a unui târg pragmatic. În locul pașalâcului, Principatele vor deveni o provincie fanariotă având „suveranitate limitată“ (căci Yalta nu-i fenomen recent ci doar episod dintr-un șir rapsodic de **Yaltă eternă**). Principii Fanarului, caimacamii, prințul Kiseleff, apoi dinastia străină, în fine *neo-fanarioții roșii* – iată o înșiruire ce lasă să se întrezărească, în spatele formulărilor ce diferă istoricește, aceeași *tipologie consulară*, a conducătorului-delegat, trimis de Împărăție spre a îndruma pe aborigenii despre care acesta nu cunoaște decât puține, și, mai cu seamă, **fabula negativă**: oamenii locului ar fi „primitivi“ și „sălbatici“, lipsiți de instituții „evoluate“, „recenți“ etc. Obiectivul lui ar fi, prin urmare, a *civiliza* și î*ndrepta*, aducându-i pe „înapoiați“ la unitatea de măsură valabilă cu o expresie generică nu fără temei, *Urbi et Orbi*, căci principele-delegat face, de obicei, **misiune**.

O precizare ni se impune, cu toate acestea, spre a nu se înțelege că acest fel de „stăpân“ ar fi întotdeauna un străin de popor și că în fruntea omului „necioplit“ din Carpați ar fi fost convocați prea adesea doar veneticii. Unii, însă, sunt localnici și se recrutează dintre „oamenii locului”. Dar când delegația de plenipotență o primește un autohton, acesta va fi recrutat dintr-o *categorie creolă*, ce admiră civilizația Împărăției și ținuta ei „înaintată“ și îi disprețuiește pe „barbarii“ ce l-au făcut posibil. Aceasta nu-i doar o atitudine oarecare ci o conformație tulbure și dramatică iar drama spiritului creol este, fără nici o îndoială, aceea că s-a născut printre autohtoni și nu între-imperiali. Procedeele, până la urmă, nu-s recente căci și

regii catolici ai Spaniei întrebuințau, spre a desăvârși cucerirea „Noii Spanii" pe „indienii" fascinați de sclipirea mărgelelor de sticlă și de apele oglinzilor aduse de conquistadori.

Acestea sunt însă excepții, căci procentul de principi-delegați veniți „din toată lumea" rămâne impunător; apar, astfel, câteodată și naționalități cu funcțiune de tampon și cu o concepție „internaționalistă" ce decurge din obiceiuri, tradiție și formație culturală. Oricine ar fi, ei slujesc, de bună seamă, ideea imperială ce se organizează în jurul noțiunii de *integrare și* este izbitor *că* imperiile financiare moderne nu au o altfel de ideologie și alte mecanisme.

În această materie, va fi de la sine înțeles că principele-delegat să încurajeze formarea unei clase conducătoare xenocratice, având aspect parazitar și, în fapt, acest proces se întâlnește adeseori și la noi și nu se stinge din „lucrare" astăzi și, poate, și mâine. Astfel încât, în termen economic, lumea autohtonă se transformă într-o imensă plantație ce este administrată de un vechil, poporul incult și primitiv nefiind decât o adunătură de **negri** capabilă doar a produce și a se reproduce. Principele-delegat pare că primește țara în arendă de la stăpânitorul „moșiei", adică de la Împăratul.

De bună seamă că nici un sistem protecționist nu-i posibil în aceste condițiuni, ideea însăși de „suveranitate" fiind de neimaginat. Protecționismul economic apare abia ca o reacție îndreptățită, însă târzie, la jaful organizat de „străinul parazitar" fiind în afară de îndoială că oricât de păzită de legiuni, ieniceri și armate de ocupație, puterea super-pusă sfârșește prin a fi primejduită de *reacția națională*. Aceasta devine posibilă prin continuitate organică de structuri autohtone dar întâlnește, în unele cazuri, încuviințarea conducătorului-delegat ce poate fi un consul eretic ori un „fanariot" îndrumat de principiile umanitare nutrite de iluminism ori câteodată chiar un autohton în criză politică de legitimitate. *Puterea creolă* se naturalizează, astfel și doar arareori, în urmarea unei asimilări lente (ce ar merita studiată în amănunt) provocată de formula de viață istorică locală care o „indigenizează" câteodată și o „naturalizează". Prințul străin, Carol Îngăduitorul, Grigorie al IV-lea Ghica ori Gheorghiu-Dej ilustrează această defecțiune a Imperiului parazitar. Și, în fond, nu-i fără sens a se observa că, din moment ce tipologia principelui-delegat reprezintă *partea romană* din noi, autohtonizarea acestuia arată clipa transformării *colonistului romanic* în *român*.

2. Crăișorul. „Indigenizarea" – căci oricât am înfățișa-o altfel această asimilare de parte străină tot **biruința fondului local**

rămâne, în cele din urmă – nu reclamă, totuși, și un proces mai agresiv de „recucerire“ căci, oricât ar fi de „îngăduitor“ sau „iluminat“, consulul eretic nu conduce Reconquista și nu „declară independența“ **statului de periferie** ca să afirme legitimitatea localnicului ocupat. El doar tolerează, îngăduie și se manifestă cu înțelegere și lărgime de vederi, oprindu-se de la gesturi neînțelepte precum represiunea armată și încarcerarea ideologilor purtători de gând rebel și chiar și a căpeteniilor manifeste, dacă există.

Adeseori chiar, se observă o coexistența neobișnuită de **lumi diverse și paralele**, unde „oficialitatea“ este contemporană cu **rânduiala uzurpată** și nu se privesc neîngăduitor, ci doar se ignoră, înaintând neconjugat. Întâia categorie, constituită nu doar din **viitură** ci și din **creol**, cuprinde pe consul și „curtea“ alcătuită din acoliți și clienți, furnizori cu origini diferite ca și propagandiști confesionali și culturali de convingere și acțiune integraționistă, ce difuzează și susțin doctrinele Imperiului, „laic“ ori „sacru“. **A doua lume**, „anterioară“, „veche“ și nutrind sentimentul legitimității față de **străinul impus**, calic și opresor dar cu doar o trecere meteorică prin **istoria locului,** se ilustrează prin personalitate diversă din perspectiva extracției sociale, înglobând din toate câte ceva, **ce se alege**, „de la vlădică până la opincă“.

Acest din urmă strat impresionează prin originalitate deși îl întrevedem nu doar aici ci și în alte timpuri și geografii, ce sunt, prin analogie de direcție și etapă a dezvoltării, comparabile cu realitatea exprimată carpatin. Și compoziția în sine este heteroclită, are lărgime și se modifică procentual, arătând mărime fluctuantă în epoci ce diferă. Dinastii locale înlăturate ori membri de familie aristocrată, scăpătate ori retrase în **istoria paralelă**, visând la „domnia pământeană“, conducători religioși de formație diferită și poate chiar necompatibili, „viteji“, „cnezi“, „juzi“ și „jupâni“ locali ori regionali, „bătrâni de sat“ mare ori mai mărunt, „cronicari“ cu pana și cu vorba, „meșteri“ ce se exprimă cu dalta, pensula ori arcușul, – o întreagă societate ce vorbește î**n felul ei**, neauzit de **clasa superpusă** și care își explică propria viață istorică într-o continuitate de structuri organice impunătoare. Chiar și instituțiile ajung să funcționeze **în paralel**, deși confruntarea în acest câmp este constantă și generează tensiune. Totuși, **paralelismul perfect** este doar teoretic. Fiindcă societatea trebuie să funcționeze, întâlnirea celor două lumi se produce în moduri diferite și cu o pondere ce depinde îndeobște de context, directivă și moment. De la regularizarea urbană și „Regulamen-

tele“ lui Kiseleff și până la potoapele de biruri cu caracter arbitrar și, uneori chiar, ucigător, **clasa parazitară** intervine când poate dacă supușii sunt dezorientați, slăbiți ideologește iar **Tradiția** – dezorganizată. Dar, deopotrivă, răspunsul autohton nu-i întotdeauna răbdător, recesiv și nu construiește exclusiv „în lumea lui“ ci se opune, hotărând, din păcate rar, să adopte atitudine ofensivă. De fapt, pasivitatea și absența proiectului împiedică finalizarea sau doar o amână.

Dar cu cât se înaintează și cresc presiunile, apare sedițiunea, răspunsul de reacție, tendința de Recucerire. Este clipa misterioasă când, fără a se ști de unde vine, apare **Crăișorul**. El poate fi os domnesc ascuns și retras, ca să se păzească acuratețea dinastică atunci când – asemeni masacrului biblic al lui Irod – urmașii **ce pot pretinde** sunt recenzați, urmăriți și uciși. Astfel îl vom afla pe Petru Rareș, „regele-pescar“, fiul lui Ștefan cel Mare, acesta de pe urmă el însuși pretendent ascuns, sculat împreună cu țara ca un fel de **prinț popular**, un „crăișor“, și „ridicat“ de mulțime pe Câmpia de la Direptate. Dar, deopotrivă, „crăișorul“ poate fi – și este, adeseori – un personaj ce își obține o **legitimitate mistică**, pe canale ne-explicate și s-ar numi Horea, cântărețul orfic din fluier Tudor Vladimirescu, căpetenie de panduri, Bălcescu și Cuza, Eminescu și Iorga, Ion Antonescu, dar, întâi și-întâi, cel ce denumește titlul, adică Avram Iancu. El nu-i, cum i s-a spus, doar un „prince-paysan“ adică un nobil scăpătat, un aristocrat de familie „ruralizată“ ori un extract cu merit înalt născut din popor ci, adeseori, un cărturar cu prestigiu și, nu o dată, un Păstor de mulțimi. Un Grigorie Roșca, Iacov Putneanul, Gherasim Clipa ori Andrei Șaguna sau Ilarion al Argeșului, marii învățători, sanctificați, ce se ilustrează prototipistic prin Nicodim de la Tismana și Daniil Sihastrul dar pot fi, de asemeni, Vasile de la Moldovița ori Calinic de la Cernica, se cuprind în această categorie, alături de profeții martirizați, Sofronie de la Cioara și Visarion Sarai. Imaginea este, prin număr și caracter mesianic, de dramă aproape biblică, de-a dreptul impresionantă dar neobișnuit este că, îndeobște, Crăișorul nu ajunge să domnească și este sacrificat iar dacă domnește totuși (cazul Ștefan cel Mare este arhetipal) atunci se ridică din planul popular și se mitizează, ilustrând **Voievodul**.

3. Voievodul. Biblicul de Exod și mesianismul „regelui ocult“ nu dezvoltă, în mod neobișnuit, nici „excepționalism etnic“ și, ca atare, nici ideea de **popor ales**, ceea ce uneori se mai invocă, totuși, dar fără dreptate. Căci esențială aci nu este doctrina religioasă, ce nu s-a putut constitui, în ultimă analiză, ci **ideea de noblețe genea-**

logică, succesiunea Marelui Imperiu. Chiar dacă nu se observă decât rar și nu se comentează din spirit pasiv și neîncredere cultivată în mod voit, aceasta există și „lucrează" în forme ce aparțin mai degrabă **subconștientului colectiv** și constituie, poate, chiar și un element de **secret istoric**. Și aici trebuie făcută o disociație căci, dacă, în adâncuri ce aproape nu se pătrund, **Crăișorul** reprezintă **partea getică** a Tradiției, Voievodul este urma legitimă a Romei sau, mai bine zis, a Bizanțului, **Împăratul uzurpat**. Prea puțin se observă ideologia î**mpărătească** a lui Ioniță Caloian care, la 1204, îi comunica Papei Inocențiu al III-lea despre dreptul său la succesiunea imperială și admitea până și înțelegeri confesionale dacă, în contradicție cu uzurpatorul de la Bizanț, va fi încoronat și va primi, precum Charlemagne altădată, coroana imperială din chiar mâinile „vicarului lui Hristos". Abia când Bizanțul se prăbuși, **voievodul** carpatin începu a se comporta cu legitimitate de bazileu și nu altfel se explică, de fapt, conduita de exponent și de protector, ce adoptă. O întrevăzusem la Alexandru cel Bun și Mircea cel Mare, în forme de rebeliune dunăreană și de pretenție de succesor dar odată cu Ștefan cel Mare, **Athleta Christi**, atitudinea se constituie definitiv și devine programatică. Șirul de „bazilei" cuprinde, astfel, pe Neagoe Basarab și pe Vasile Lupu, organizator de sinod ortodox, pe Matei Basarab și Petru Șchiopul, mari donatori și protectori. Rea prin consecințe, însăși „închinarea" de mânăstiri la Locurile Sfinte exemplifică această idee și arată o purtare de grijă de Cezar ce ajută pe Patriarh. Când, pe la 1700, se trezi și la Constantin Brâncoveanu acest gând, impresia că Împăratul se strămutase din Constantinopol undeva în Carpați părea o certitudine și nu se mai discuta. Dar, în mod straniu, odată cu **brâncovenismul**, prea repede și tragic culcat la pământ, „Voievodul" se retrage din istorie și însăși ideea de a ridica privirea spre a se afirma **fapte și tradiție** începe a fi ocolită cu prudență nefirească și cu șovăire, tocmai când noi aveam nevoie de afirmare și de construcția stăruitoare. Drama națională începu a se evidenția. Rând pe rând căzură **Moscopole, Bucovina** și **Basarabia** iar **brâncovenismul**, deși nu se uitase, se elimină dintre principiile active iar dacă va fi fost posibil un alt **voievod**, el ar fi sfârșit, ca și **ultimul Cezar carpatin**, martirizat și cu mormântul aproximativ.

1988, revăzut 2003

5. REVOLTA „FONDULUI NECONSUMAT“

„Noi am făcut caz de latinitatea noastră indiscutabilă – își încheia, în 1941, G. Călinescu **Istoria literaturii române de la origini până în prezent –** dând impresia că suntem tineri și neglijând substanța medulară. Noi, însă, suntem Romani și ca francezii Galo-Romani, popor străvechi, adică, cu notele lui etnice neschimbătoare esențial, primind limba și cultura latină. În fond, suntem geți și e mai bine a spune că, în felul nostru, am primit și noi succesiunea spiritului roman, pe care trebuie să-l continuăm de la longitudine reală, fără mimetisme anacronice. Spiritului galic și brit trebuie să-i corespundă aici, prin sporire, spiritul getic. Căci, să nu uităm că, pe Columna lui Traian, noi, Dacii, suntem în lanțuri”. Aceste vorbe sunt adevărate și configurează **un mod de a fi în lume** pe care G. Călinescu îl exprimase la altitudinea lui de **lamură** necontestabilă, exemplificat, mai apoi, de o directivă interioară ce devine, astfel, **tradiție călinesciană**. De aci, de fapt, trebuie să se înceapă orice vizionare a fenomenului literar, definit acesta în felul unui model de continuitate cu obârșii străvechi iar nu ca întocmire recentă și fără soliditate. Căci, la drept vorbind, „Spiritul getic“ pretinde valorificarea tuturor straturilor fundamentale rezultând, astfel că o critică literară fără dimensiune istorică nu va însemna decât un exercițiu steril și fără orizont. Noi avem, spre a înainta, acest exemplu ireductibil care este și va rămâne doctrina călinesciană și putem zice, că, în esența lor, opera propriuzisă dar și literatura românească vor fi, de aci încolo, călinesciene ori nu vor fi nimic. Îi stă drept reazem o tradiție de valori și concluzii certe căci originea acestei tipologii e, cu toate acestea, mai veche și dezvăluie o direcție legitimă care, scoborând prin Nicolae Iorga și Blaga și Pârvan, către Hașdeu, Eminescu și Maiorescu, și mai în adânc, la Kogălniceanu, Alecu Russu și Cantemir, ajunge la istoriografii polemiști de felul lui Miron Costin și mai în jos, către cețurile de taină, unde doar întrevedem, deși se presimt, spiritualicește, cu putere, pe Nicodim de Tismana și **Anonimul Popular**. Aceasta este, de fapt, **o viziune enciclopedică a doctrinei literare**, alăturând istoriografie, istorie a culturii și istorie literară, o alcătuire neobișnuită dar definitorie aici căci, spre a ne înțelege mai bine, noi avem nevoie de a da seama, întâi de toate, cine suntem, de fapt și abia mai apoi **ce se creează î**n datele noastre inerente.

Întâiul și cel mai profund sentiment ce trebuie a se configura va fi, deci, acela al **străvechimii**, arătând conservări nu doar antropologice și o continuitate, din toate punctele de vedere, impunătoare ci și puteri de a re-genera periodic o civilizație alcătuită demult și transmisă fără preschimbări esențiale din veacuri aproape fără vârstă și până la noi. Această formulă de străvechime ce continuă în cadrele ei geografice tradiționale și a cărei iradiație este, pentru aceste părți ale lumii, hotărâtoare, pare, însă, a fi, deopotrivă, o formulă de civilizație europeană, aflată, ca și altele ce contribuiră în felul lor la procese de cristalizare diverse și înrudite, într-o contemporanitate impresionantă cu obârșiile Europei. Această **Europă a originilor** cuprinde, prin geto-daci, și pe români, având în compoziția ei pe elini și pe latini, pe celți, pe germanici și pe iberi, popoare vechi adică, a căror așezare pe teritorii de-acum tradiționale s-a făcut de timpuriu și nu s-a tulburat mai apoi, oricâte modificări vremelnice ar fi fost posibile și ce amestecuri s-ar fi produs.

Astfel de fenomene nu sunt miraculoase. Ele se explică prin stăruința unor societăți orânduite organic unde **continuitatea** arată, de cele mai multe ori, formule de viață umană durabile atât prin tradiție cât și prin însușirea căpătată prin exercițiu perpetuu, apte de a crea în planuri universale și înălțându-se de la relativul pitoresc și particular. În privința românilor, această **europenitate specifică** însemnează, mai înainte de toate, pecetea unui spațiu ce nu-i luat în posesiune ci moștenit, căci pentru un popor de sedentari geografia hotărăște de la o vreme încolo formula fundamentală fără a mai fi nevoie a veni, apoi, cu preschimbări. Aceasta e, fără nici o îndoială, urmarea **unei societăți antropologice complete**, alcătuită din agricultori și din păstori, din pescari și din vânători, îmbrăcând teritoriile cu lărgime și cu diversitatea lor de compoziție, dar orânduindu-se în măsuri fundamental „țărănești“ care acestea asigură, mai degrabă, coagulări timpurii sociale și, mai la urmă, stăruința pe dedesubtul evenimentelor tulburi și impropice. Aici nu orașul ci satul definește **termenul propriu** și păstrează, la distanță de amestecuri disproporționate, civilizația odată orânduită din epoci antice.

Ceea ce se întrevede, în tot ce se examinează, este **o Europă țărănească de ținută clasică** și, deci, disciplinată după legi severe ce păstrează, în esența ei, o monumentalitate ce aparține comunităților întemeiate pe obște și, prin aceasta, un grad înalt de **universal** căci aceste orânduieli conservă, în planul rusticității, formulare de cetate elină. Astfel încât putem zice că a fi „țăran“ nu este „a fi

primitiv", ci a fi civilizat în raport armonic cu geografia sedentarității fiindcă, de obicei, culturile țărănești nu presupun puteri scăzute de creație ci doar ordonări specifice, cu precădere orale. Simțământul comunității, sensul solidar și spiritul de agregare **cu reguli aproape de drept divin** decurg de aici, fiind lămurită încheierea că lumea țărănescă dezvoltă în etnografic un prototip de europenitate ce nu cunoaște individualismul și valorile xenocratice. Mitologia ei este aceea a comuniunii între specimene ce aparțin unei specii dar, deopotrivă, și între **speciile viului** ce se consideră a fi consubstanțiale și doar forme ce diferă fiindcă așa voit-a Cel ce le-a făcut.

Astfel se orânduiră la români formele fundamentale de viață care sunt „țările", adică unități de românitate specifică unde diferențele fiind secundare, esențiale rămân unitatea substanțială, tradiția comună, limba, obârșia antropologică ireductibilă. Această **Țară**, a cărei evoluție s-a zidit pe fundațiile unor „țări" (pe care le putem denumi, după Nicolae Iorga, „Romaniile populare") originar și substanțial românești – și doar focalizate aici la deal și aici la munte, aici pe văi și aici pe malurile danubiene – ajunge a se configura, căpătând doar **vizibilitate**, în Evul Mediu atunci când primejdiile ce veneau de dincolo de zări se dovediră sistematice și stăruitoare și, deci, altfel de neocolit. Însă aceste coagulări unde pulsa aceeași inimă etnică și aceeași tradiție, nu însemnară despărțăminte nici măcar trecătoare și adevărul istoric arată că îngemănarea lor era, din unghiul tainic, fapt de tradiție și cu vechime. Este peste tot o romanitate carpatică ostilă împărățiilor, trăind pe structuri autohtone, getice, și având sentimentul păcii și semeția unei vieți istorice „bătrâne" și europene, precum „la început". Când Bizanțul se prăbuși, voievozii de la Dunăre și din Carpați înțeleseră că tradiția romanității s-a transmis până la ei, luând înfățișarea **Caesarului ocult**, a protectorului tainic din vremea de dincolo de istorie.

Însă, istoria nu fuse îngăduitoare nici cu acești carpatini vorbind un idiom romanic dar cu sufletul rămas pur și adorator al cerului getic, limpezit, astfel încât aici **răspunsul lor** trebuise a îmbrăca forme nu o dată dramatice și căzu, mai întotdeauna, sub regimul necesității. Căci, îndeobște, popoarele sedentare și cuminți sunt obligate a-și re-cuceri memoria căci istoriografia scrisă, fiind **creația celor ce vin de departe** și se așezară peste aceste populații stabile, ea nu-i „știință" ci doar o formă de justificare de năvăliri. Această „**reconquista**" se înfăptuiește, și este de trebuință a se întări periodic, și la români.

Dar aici, în Carpați, și la Dunăre (acel fluviu care la geți nu era riveran) istoriografia se armonizează nu o dată cu poezia, poezia fiind cu probabilitate cea mai impunătoare materie a filosofiei dacogeților ce se transmitea mai cu precădere oral și se sustrăgea, astfel, materialității ce constrânge și piere. În această ordine, tradiția este impunătoare. Agatârșii își cântau legile, terapeutica lui Zalmoxis consta în cântări îmblânzitoare de suflet și până și când se duceau în solie dacii își însoțeau pasul de melodii scoase din citheră. Până târziu, către evuri moderne, aceste tradiții cântate se păstrară și când se începură a se însemna faptele vremurilor defuncte subînțelegem că întâii istoriografi fuseră poeții. Astfel încât se dovedi, la o vreme, că aceste anale și aceste letopisețe transmise oral și cântate au puterea de a coagula mai pregnant o spiritualitate în a cărei definiție nu se poate face abstracție de folklor. Istoricul se înfățișează, astfel, drept rapsod.

Opera fundamentală pornește, deci, la români din acest strat ce îl înfățișează pe scriitor drept un stăpânitor al cuvintelor însă, deopotrivă cu acesta, un interpret al timpului colectiv. Literatura devine, astfel, o năzuință către întreg și comunică **o integrală** de viață istorică în același timp **vizibilă** dar și **tainică**.

Și, de-aceea, a introduce unități de evoluție în acest prelung și spectaculos proces de exprimare a unui popor prin cuvânt – ce se configurează abia după trecerea de vremi, când totul se așează și privirea e senină – este, de fapt, a găsi măsurile ce îl definesc și care, oricât ar fi fost înaintările de capricioase în aparență, sălășuiesc în chip obiectiv în istoria lui.

Scriu aceste propoziții și simt că e momentul de a spune ceea ce sună ca o confesiune definitivă: „Sunt, dar, pentru fenomenele cu organicitate, specifice în marginile unei culturi ajunsă la formula ei stăruitoare, pentru continuitatea unei literaturi a cărei oră interioară a sunat întotdeauna într-o gamă deopotrivă carpatică și europeană, definind **Europa originilor**".

1986

6. O IPOTEZĂ DE AUTOHTONISM LITERAR

„Original“ prin „originar“

Cine examinează literatura română contemporană urmând **modele canonice de manual** nu poate ignora izbitoare nepotriviri și un gen de „excepționalism“ aparent ce îi aparține și îi creează individualitatea. Însă o recapitulare de cadru antropologic explică această realitate geografică și spirituală. Există, aici, de fapt, un **secret de întocmire**, o taină de alăturări în procente inseparabile și, la drept vorbind, **formula ireductibilă**. Aceasta este, întâi de toate, contribuția unei populații sedentare și stabile, având o compoziție ce se constată pretutindeni a fi unitară căci se întemeiază pe un fond de rădăcini străvechi, poate chiar arhaice și, de fapt, atât de vechi încât însăși materia ei ireductibilă se definește mult înainte de **istoria documentată**. Abia mai încoace aceasta începu a se întrevedea. Căci, în procesul de etnogeneză, întâia componentă este, cu adevărat, stratul autohtonilor geto-daci, a căror spiritualitate trebuie să fi fost orală și muzicală, hieratică și lipsită de iconografie, ca și creștinismul din cele dintâi secole. Dar, peste aceasta veni de se așeză, la o vreme, ocupantul roman, cu simțul lui de organizare dar și cu adaosuri de limbă ce folosea tradiție de literatură scrisă ce nu-i, propriu-zis, decât o acculturație de împărăție care, punând în amestec materiale inițial heterogene, nu apucă decât rar să se combine în proporție nimerită. Dar creștinismul ce întărește, în cele din urmă, **europenitatea** și îi dă corespunderile de rețea ce nu se vede cu ochiul liber? El vine pe canal romanic, căci se propagă din **Imperiu către Provincii**, întâi în felul unei **răscoale a periferiilor**, adaptându-se mai apoi, acolo unde află teren fertil. În această materie, **substanța nouă** trezește, în mod paradoxal, substanța anterioară și o legitimează căci Zalmoxis apărea, fără a se putea face o contestație întemeiată, drept un precursor ce devine compatibil și inteligibil în Epoca Evangheliilor. Cu aceste două părți, ce se îngăduie reciproc și creează efect în ordinea sintezei, suntem, de fapt, la originile Europei, unde „cetățeni“ și „barbari“ se întâlniră aducând tipuri de energetism ce diferă în felul de manifestare dar și, deopotrivă, formulă estetică

neînrudită, ce a trebuit, totuși, să se re-așeze în altfel de alcătuiri ce vor rezulta. Această conjugare nu poate fi moment întâmplător căci nu-i posibilă numai în Carpați și la Dunăre și, în ultimă analiză, scenariul istoric se înfățișează cu o anumită generalitate și se constată pretutindeni acolo unde schema de aici se repetă și dă efect asemănător. Astfel încât, cu greu s-ar putea pricepe evoluția ulterioară în absența acestei fuziuni inalterabile, ce împiedică, în epocile ce urmară, să i se alăture alte straturi fundamentale și să se denatureze ceea ce era constituit. Când veniră aci goții, gepizii și avarii și mai apoi cumanii și pecenegii, suprafețele se tulburară dar nu prea mult și nu lungă vreme. Abia **slavitatea** aduse, poate, un „ceva" indefinit și să fi pus o culoare sufletească, de mic pigment, în ceea ce trebuie socotit î**ntreg format**. Și totuși, baza rămâne acel, aparent, spirit de romanitate orientală, cu o materie inițială, dar ireductibilă, geto-dacă, fiind în afară de orice îndoială că, spre deosebire de Europa Evului Mediu timpuriu unde migratorii contribuie, adeseori, decisiv, **aici substanța de fundație** se păstrează fără a se tulbura esențial și nici măcar nu se clatină ci doar „înghite" și adaptează.

Căci, la drept vorbind, fatalitatea poziției geografice ce obligă istoria să se desfășoare în mod mai degrabă convulsiv decât echilibrat, îi conferă rânduială proprie, constând în alternanță de momente de calm istoric și de catastrofe primite cu o rezistență demnă și depășite, în cele din urmă, fiindcă **materia de fond** nici măcar nu se clatină. Iată de ce, putem zice că Românii, ca și alți autohtoni cu **ciclu istoric lung**, năzuiră, neîntrerupt, la o înaintare culturală continuă, deși desfășurarea de evenimente îi obligase a înnoda periodic firele aparent rupte, după crize adesea dramatice provocate de invazii, războaie și extinderi ce veniră de aiurea și fără a se anticipa. Aceste eforturi ce se fac spre a se corecta un ciclu de fracturi printr-un ciclu de identități regăsite configurează întreaga literatură română ce se află, însă, acum, întâia oară de la începuturile ei, în fața unui proiect de evoluție cu directivă interioară.

Principiile ortogenezei

Dar ce ar putea însemna un astfel de proiect și, de fapt, această dorință de a se ordona înaintarea și a se obține **ortogeneza** ce ascultă, îndeobște, de un principiu intern, care, de fapt, se aseamănă cu un tipar? Aceasta ar fi, mai întâi, o voință de a se exprima identitatea antropologică, adică idealitatea internă a literaturii naționale. Această entelehie își ia drept punct de reazem totalitatea straturilor

constitutive, începând cu „arhaicul“ și „istoricul“, presimțite deși încă neînțelese în ceea ce au ele necorporal, inefabil și imanent. Este o **revoltă a fondului neconsumat**.

In 1941, G. Călinescu, cel mai important istoric al literaturii autohtone, își încheia grandioasa „*Istorie a literaturii române de la origini până în prezent*“ cu observația că ori de câte ori noi am năzuit la originalitate, am cultivat „întoarcerea la arhaic“, convocând străvechimea în creație. Principiile de evoluție s-ar fi definit atunci prin spiritul getic comparabil, în vechime și însemnătate, cu „spiritul galic“ ce se invocă la francezi. Dar ce ar trebui să fie „spiritul getic“ ori, mai bine spus, ce este, de fapt, în formula care, în chip misterios, s-a constituit într-o vreme indefinită, fără vârstă? Acesta ar fi trebuit să fie, mai înainte de toate, o soluție de înaintare organică, cuprinzând în aceeași măsură muzicalitatea ritmică, stilizarea geometrică, sistemul miturilor fundamentale, instinctul natural, percepția vitală dar și hieratică a lumii, magia lirismului și a eposului, ipoteza eroică. Și cum fondul ancestral se păstrase de-a lungul veacurilor în folklor, literatura ar fi trebuit să valorifice tocmai ceea ce îi asigurase stabilitatea, adică dimensiunea poporană, dar un folklor filtrat prin exercitare până la structurile sale canonice, aproape culte.

Din acest punct de vedere, literatura își are aici specificul ei. În felul de alcătuire ce o diferențiază, ea nu dezvoltă un clasicism elin ci se hrănește din ipoteza unui clasicism tracic, ezoteric, muzical și orfic, constituind **fondul consultat continuu**, ceea ce face ca până și Evul Mediu să fie, astfel, popular și indiscutabil păgân. Acest **altfel de clasicism antic** indică secretul de constituire unde nu doar că materia este diferită dar până și înlănțuirile cronologice diferă, chiar dacă se seamănă cu prototipurile canonice așa-zise „europene”. De aceea și noi – dar și alții – vom avea, fiecare în felul lui, propria biografie rasială ce ne individualizează și chiar dacă se vor invoca noțiuni ce aparent indică asemănări, substanța nu este identică. Apar astfel **istoriile apocrife**. La noi, ca să exemplific, Renașterea românească nu-i târzie, italienească, ci orientală și veche, dezvoltată pe calea isihasmului. Când apărură semnele clasicismului istoriografic și regenerator al secolului al XVII-lea, (cu Miron Costin, spătarul Nicolae Milescu, apoi stolnicul Cantacuzino și prințul Dimitrie Cantemir), se dovedi că o experiență literară anterioară își atinsese apogeul și că fenomenul nu era chiar recent. Această valorificare a unor straturi freatice inerente, și tot atât de oculte cum sunt zăcămintele radioactive, are loc pretutindeni cu aceeași putere și

această neîncetată revigorare de termeni proprii rămâne elementul fundamental și specific. Scenariile au, de fapt, un grad înalt de generalitate. La noi, un fond străvechi, puternic și încăpător, ce adaptează ocupație romană și se întărește prin creștinism, răspunde periodic la acculturație și **Conquistă**, indiferent dacă aceasta se traduce confesional ori politic și se numește împărăție mare ori năvălitor vecin sau, câteodată, intermediar de administrație, precum domnii fanarioți. Vechimea dă, în definitiv, solidaritate și un „ceva" divers ce îngăduie a se reacționa cu lărgime și, deci, fără a se lăsa teme vacante și material amorf. Înaintea epocii fanariote, literatura română se agregase într-un mod enciclopedic, născând serie continuă ce pornea de la proto-românii Ioan Cassian, Dionisius Exiguus și Aethicus Hister, precum și, mai încoace, cu apariția de Renaștere în Valahia post-bizantină a lui Neagoe Basarab; dar continuând cu spătarul Nicolae Milescu, mitropolitul Dosoftei și cronicarul Miron Costin, până la stolnicul Constantin Cantacuzino și prințul Dimitrie Cantemir, atingea o anvergură europeană, oferind soluții Europei, prin Milescu și Cantemir. În cazul acesta, orice regenerare trebuia să pornească de aci, din acest clasicism enciclopedic, românesc și european deopotrivă, însă pe care modelul fanariot, creator de complexe de inferioritate inutile îl împiedică să evolueze organic. Continuitatea sfârși, totuși, prin a triumfa și literatura română descoperi, îndată după „Pașoptismul" profetic, că evoluția prin imitație duce la „forme fără fond" (teoria lui Titu Maiorescu, mentorul „Junimii", spre sfârșitul secolului XIX); cultura trebuind să fie organică (M. Eminescu) și, deci, să apeleze la substrat (B.P. Hasdeu), la spiritul popular (N. Iorga), să dezvolte „pecetea" unui spațiu mioritic (Lucian Blaga) și, în fine, să exprime „spiritul getic" (G. Călinescu), care, în contact natural cu alții, nu poate decât să îmbogățească un fond inițial inalterabil.

Ceea ce ne definește azi, și ne diferențiază, pare a fi, înainte de toate, resurecția elementului etnic. Ea apare prin adaosuri de concluzii parțiale ce aduc operă după operă ce contează într-o formulă de construcție colectivă ce poate fi nedeclarată dacă programul nu există ori nu se manifestă. Situația nu-i unică. Aceleași îndemnări către insondabilul etnic ce afirmă diferență și specific, le întrevedem la sud-americani sau în Africa, în lumea arabă sau în Asia, oriunde se cultivă și se caută identitatea, dar și în Europa de „markă", de „periferii" și de „margine de împărăție". In această realitate postmodernă, orice experiență organicistă poate da îndreptare și contribuie la clarificări.

„Universalitatea de esență“

Esențială ar fi, deci, evoluția în termen propriu, deslușirea directivei organiciste, **geneza căii drepte** ce s-ar putea denumi, de fapt, „orto-geneză”. Dar, la drept vorbind, un proces de ortogeneză începe prin punerea în valoare a elementelor de tradiție ce definesc, culturalicește, un popor și pot afirma originalitate prin contrast și diferență specifică și de adaos. Aceasta nu înseamnă a se inventa cu orice preț formule noi ce „indigenizează“, ci a se re-genera materia de nucleu originar afirmându-i specificul inerent. Aici se întrevăd, deopotrivă, **tendința** și **conformația**, ce ne arată nu **modelul ce se impune** prin propagare ci mai degrabă modelul ce se re-găsește și se întregește, spre a sluji **mântuirii colective**. Căci, spre deosebire de cultura difuzionistă, ce se clădește cu obiectivul etnocentrist și invită pe altele (greșit considerate a fi „inferioare“) la a o imita, aici se valorifică universalitatea intrinsecă, iluminarea, poate Pogorământul. Ideea, oricât ar părea de eretică, este, la drept vorbind, evidentă. Shakespeare nu a devenit ceea ce este fiindcă i-a imitat pe italienii vremii lui ci fiindcă într-însul un „ceva“ indefinit și-a aflat locul și, din misterul alcătuirilor ce nu se pot explica nici măcar ajungând cu gândul la simplitatea de întâie celulă, se constitui adunând surse nevăzute. Abia după aceea urmează „shakespearianismul“ și, dacă se întinde opera și se propagă exemplificând, apar imitatorii. Însă întrucât propagarea nu se echivalează cu valoarea, rezultă mai degrabă că aceea de pe urmă are însemnătate, în ultimă analiză. Esențial este, așadar, a da operă majoră, Faptă mare și capodoperă căci trăind în acest aer de universal obiectiv, ce se află oriunde există valoare, este ca și cum s-ar crea în **centrele de cultură** de vreme ce, în această accepțiune, **Centrul lumii** se află acolo unde creația iese din contingent, în orice timp și în oricare geografie.

Acestea există pretutindeni și, bineînțeles, și la noi. Literatura română conține capodopere și universalitatea lui Mihai Eminescu în poezie, a lui Mihail Sadoveanu în proză, G. Călinescu în istoriografie literară, Nicolae Iorga și Vasile Pârvan în istoria culturilor și civilizațiilor nu s-ar putea contesta, dacă se examinează esteticește. Dar ceva se adaugă, în această ordine de idei, și acesta ar fi gândul de a se construi mult și grandios, recuperând prin efort secole de acțiune în invizibil. Căci ceea ce caracterizează opera acestor civilizații **de Limes** este năzuința către monumental, ideea de a se ridica prin cultură individualul etnic extrăgând dinlăuntrul lui o formulă inteligibilă pentru întreaga umanitate. Aceasta este nu doar trăsătura

de căpătâi ci scopul unei evoluții organice, ce afirmă specificul național. Monumentul va fi, deci, cel ce afirmă puterea de creație și elaborările impunătoare sunt acolo unde se dovedește capacitatea de a crea durabil, exprimând aspectul cantitativ, masivitatea lucrului în materie rezistentă. În această ordine de idei, disociația de substanță trebuie făcută, spre a nu se greși, căci una este a clădi în piatră și alta este, materialicește, în lemn. Dar spiritualicește despărțirea nu se produce, în ultimă analiză, căci doar **forma** (deci materia) **nu valoarea** (deci duhul) nu se aseamănă în vreme ce rezultatele sunt comparabile în absolut. Există acolo unde nu se construiește în grandios exterior o monumentalitate interioară corespunzând unei Istorii negative ce se exprimă în istoria proprie și la adăpost de istoria scrisă în cancelaria de împărății. Prin opoziție cu catedrala gotică, aici se adoptă schitul și se sapă locuința rupestră. Aici nu se cultivă fresca ci se pictează respectând precizia detaliului perfect, se înlocuiește romanul cu basmul și chiar dacă nu se produc epopei, în sens tipologic, se dezvoltă un epos cu valoare de epopee. Pretutindeni influența substratului și puterea matriceală a culturii de origine rămân decisive, în ciuda oricărei mixturi, posibile, de forme. Astfel încât, a crea durabil nu va fi numai o ipoteză a istoriei, ci o certitudine chiar a evoluției organice, un rezultat inerent al acesteia. Dar ceea ce se descoperă acum la noi este acea monumentalitate cu origine nu atât în creația unei individualități, cât în afirmarea unei etnii și, deci, monumentală va fi exprimarea unei colectivități ce se exprimă printr-un anume interpret care ar putea fi (deși nu este) un anonim. O lungă epocă de oralitate a configurat această mentalitate ce a inculcat spiritului creator altfel de noțiuni decât în mod curent: monumentalul este acum, etnologic, o concentrare a semnelor întregului într-o individualitate cu valoare de reprezentant. Dar, deopotrivă, și o recapitulare de tipologii traduse în exemplu și model, de fapt epoci de adăugire anterioară ce abia prin însumare vor conduce la sinteza ce se închipuiește. Acum „vorbesc", într-un fel de **recapitulatio** de „prezent continuu", toți cei ce aduseră ceva mai însemnat ori mai mărunt și care poate nici nu reușiseră a duce până la capăt deopotrivă opera lor ori filonul ce îl descoperiseră și care începuse a ieși la lumină odată cu ei. Mecanismele sunt inedite dar tot atât de diferită pare și lărgimea de orizont de unde se culeg materialele cu aparență heteroclită. Acum pătrund aci toate izvoarele ce pot întâlni literatura și o nutresc insolit, și acest **loc geometric** ce adună antropologie, etnografie, product de plastică populară și

cultă, Cazanie și Psaltire, cuvânt sapiențial, urice și zapise, hrisoave, document și jurnal, re-generează de fapt totul, adică aduce o nouă Geneză.

Poetica întregului

La noi, într-o literatură cu perioadă orală prelungită, o re-generare de lirism presupune, întâi de toate, valorificarea de fond autohton, care, fiind arhaic, se definește prin păgân și popular dar un „păgânism" ce se regăsește în Vestea cea Bună. Abia mai apoi se urmează straturile ulterioare care, adăugând bizantinitate și înrâuriri dar și contact divers, se vor sedimenta până când dimensiunea cultă nu mai este doar episod ci devine o natură constituită. De abia din acel punct sunt posibile reformări de experiențe lirice ce ating prin creație aspect de model fiind apte a întruchipa serii și orientări, și să ilustreze prototip prin individualități.

La români, formula lirică de căpătâi este eminescianismul ce dovedește – în afara unui spirit metafizic profund și a unei subiectivități învoită fundamental cu universul – un simț al construcției grandioase și al marilor cicluri de istorie. Astfel, la Eminescu (1850-1889), cele cinci *Scrisori*, în versuri hugoliene, vastul poem finalist *Memento mori* (ce ne înfățișează, într-o manieră ce îl anunță pe O. Spengler, „sfârșiturile" de civilizații), poemul emblematic *Luceafărul* (unde folclorul se întrezărește ca ritual de creație aproape arhaic) totul dovedește o gândire ce se ridică, la fel ca și la Imm. Kant, până la subiectivitatea universală. Acesta fiind nucleul, rezultă că experiențele post-eminesciene accentuează, la rândul lor, ipoteze ce se străduiesc să reprezinte întregul prin fragmente ce îl reflectă. O dată cu Lucian Blaga, (1895-1961), lumea transilvană – unde conservarea arhaică fusese un reazem de etnicitate – avea să-și cunoască propria formulă metafizică, definită expresionistic prin integrarea în Cosmos. De la *Pașii profetului* și *Lauda somnului*, până la *Curțile dorului* și *Mirabila sămânță*, lirismul lui se prezintă precum un receptacul de mituri și o reformulare de materie izvorând dintr-o vârstă „pre-socratică" și getică, deopotrivă. Monumentală prin unitatea ce se clădește în ideea „spațiului mioritic" (ondulația mitică, alternanța dintre **deal** si **vale**, proprie civilizațiilor pastorale), opera lui Lucian Blaga creează și ea **seria**, și, deci, „blagianismul" ce iradiază la rândul lui. Organizată în mari cicluri și opera lui Tudor Arghezi (1880-1967) impresionează și creează model și serie, prin „arghezianism", așa cum se orânduiește, de la *Cuvinte potrivite*, la arhaicele *Hore*

(aproape tracice), iar mai târziu, la whitmaniana „istorie a unei specii din lumea vie“ care este *Cântare Omului*. Tiparele **Europei dintâi** – balcanică, ermetică, helenistică – se întrezăresc și în lirica lui Ion Barbu (1895-1961), începând cu *După melci* și până la *Joc secund* și la *Domnișoara Huss* unde apar formule de muzicalitate rituală ce transformă elementul de baladă în bocet, ridicând totodată poezia cu aparență minoră la condiția de secret încifrat și de „pecete“. Acesta este „barbianismul“, unde instinctul construcției în serie și al ritmului obținut prin multiplicare dă monumentalului un sentiment insolit, ce se adaugă impresiei că sub formule în aparență simple, se află concentrată esența unei civilizații în întregul ei, comunicată prin rezumat. Atunci când, pe lângă aceștia, veniră Vasile Voiculescu, cu spiritualismul lui ortodox, „bizantin“ și aproape isihast, Ion Pillat, cu stilizările de civilizație de deal și George Bacovia (poetul „*Lacustrel*“ unde solitudinea omului arhaic pătrunde sfâșietor de puternic) deveni evidentă, la jumătatea secolului XX, ipoteza unei poezii a tuturor soluțiilor posibile. Și totuși, depozitele încă neconsumate erau numeroase și se putu observa, deși nu dintr-o dată, că orânduirea lor în regimul ortogenetic trebuia să se producă în spațiu și timp. In spațiu, fiindcă, la români – conform unei expresii memorabile a geografului Ion Conea – „Țara e plină de țări”. Aceasta nu înseamnă o organizare a eterogenului ci unitatea structurilor străvechi ce dezvoltă fiecare, și până la un anumit punct, o **românitate specifică**. Astfel se revelară mai bine tradițiile locale care, totodată, ridicându-se în regimul creațiilor culte, creară un lirism al structurilor vernaculare. Acesta, fiind rar, nu este totuși recent. Apar acum un fel de „primitivi“ de „geografie ignorată“, ce ar fi putut exemplifica, în alte părți, fie un gen de „tribalism“, fie un regionalism de **suflete uitate**. O dată cu Aron Cotruș pătrund în poezie moții din Apuseni; Iulian Vesper (și, cu el, Dragoș Vicol) introduce lumea Bucovinei; Zaharia Stancu aduce lumea Oltului de Jos, de aproape de Dunăre, Subcarpații sunt ilustrați liric de Dragoș Vrânceanu; un suflet ardelean clocotitor tresaltă în Mihai Beniuc; Banatul este reprezentat de Grigore Popiți și de alții ce scriu „bănățenește“ și ajung până chiar și la o poezie dialectată; regiunile dunărene și maritime îl dau, la rândul lor, pe George Dan. Această categorie de **lirici ai regionalului** adaugă întregului contribuții ce par minore ori prea puțin inteligibile față de spiritul național fiind, însă, doar diversificate prin formule proprii care, la alții, s-ar denumi „langue d’oc“, „sicilitudine“, „normandism”. Astfel încât atunci când poezia română își regăsi rădăcinile o dată cu **Generația 60**, această

schiță de geografie specifică era de acum fapt împlinit și elaborarea monumentului de lirism etnografic și „regionalist" fusese mult ușurată prin pașii anteriori ce aflaseră solul tare. Avem, deci, o poezie a vernacularului ce își găsi, mai încoace chiar, reprezentanții, începând cu folcloricul și horațianul ardelean Ion Horea (ce întruchipează o românitate civilă și cultă în *Calendar* și *Un Cântec de dragoste pentru Transilvania*) și până la A.I.Zăinescu, liricul dealurilor sub-carpatice (în *Legea viei* și în *Poeme*) și de la Marin Sorescu, gasconul din Gorjul Olteniei (ciclul *La Lilieci*) la teribilul mitograf al Câmpiei George Alboiu (*Câmpia eternă* și *Gloria lacrimei*).

Atunci când nu este **sporire prin spațiu cultural** și „tribalism", poezia se regenerează prin invocare de strat istoric. De fapt, stratul cel mai adânc este geto-dac, reconstituit în urmarea unei ipoteze de literatură carpatică antică, mai întâi de Ion Gheorghe (n. 1935). Dacă *Zoosofia* fuse, la început, o încercare de a comunica ermetismul folcloric prin cuvinte ce se înșiruie în joc lingvistic, *Dacia Feniks*, *Scripturile*, *Noimele*, *Joaca jocului,* ce urmară, arată o năzuință de a desfășura o civilizație vie, de substrat, cu Panteonul ei și o epopee ascunsă, încifrată în monede și desenată pe megaliți. Astfel de creații vehiculează un epos posibil, nu întrutotul „local" căci au în comun cu civilizațiile europene ale „pietrelor enigmatice" dimensiunea lor monumentală deși aici sunt ceva mai mult, adică o poetică de recuperare ce adună arheologia și folclorul, documentul palpabil și dovezile păstrate în încercări orale. „Getismul" impresionează prin ușurința de a se propaga și prin efect, la drept vorbind. Poezia getică a lui Paul Tutungiu, întărită și de voință de sistem poetic (*Colindele din Țara lui Orfeu* și *Tărâmuri pentru Făt Frumos*) cuprinzând, între altele, „sfaturile lui Deceneu", cu sapiențialul fondului folcloric, confirmă această atitudine. Dar aci năzuința de a construi un sistem de forme lirice, stilizate canonic, și unde colindul, balada, epitalamul și doina ar fi analoge sonetului și rondelurilor occidentale, este impresionantă căci, depășind individualul, se ridică la anonimatul colectiv și ne arată un fel de **cult în folkloric**, neobișnuit.

În aceiași linie, neo-orfismul ce reconstitue spiritul muzical și ermetic al poemelor orfice va fi, la rândul lui, o formulă de arhaism getic, utilizată de Horia Zilieru (*Orfeon*) si Ioanid Romanescu (*Orpheus*). Urmează folclorul introdus în structuri culte sau străvechi, documentând nu atât obiceiuri, istoriografie și anale religioase (precum la Ion Gheorghe), ci un simț al muzicalității metafizice care ne dă o probă de civilizație neîncetată, la fel de expresivă pe vremea Eladei

ca și în Evul Mediu timpuriu. Astfel încât un clasicism folcloric trac, bazat pe sonuri funebre și pe un rar simț al limbii reconstruite, este ilustrat de Cezar Ivănescu în monumentalul său volum *La Baaad* (spațiu utopic), enciclopedie de formule lirice medievale, folclorice și culte, aspirând la recuperarea unei epoci ce nu și-a avut, poate, literatura scrisă, dar a lăsat o impresionantă literatură orală, ce nu se contestă. Există însă la români două „medievalități" și în timp ce Evul Mediu folcloric vorbește prin Cezar Ivănescu, acela ce izvorăște de la Bizanț se exprimă prin poezia ascetică și aridă, și, poate, isihastă dar, în orice caz, glorificatoare și extatică a lui Ioan Alexandru, reprezentantul său cel mai prețios, cu monumentalele sale volume de *Imne*: *Imnele Bucuriei, Imnele Iubirii, Imnele Țării Românești*. Urmează structurile orientale, cu ermetismul lor sufit și iranian din „*Vânătorile*" de Dumitru M. Ion (concepute în arabescuri ca de covor persan) și balcanismul totodată turcesc, fanariot și policrom al lui Gheorghe Tomozei (*Suav anapoda* și *Mașinării romantice*). Ceea ce nutrește aceste producții ar fi stratul intern dar procesul de îmbogățire prin creație în manieră „posibilistică" se manifestă și el, cu originalitate în atitudine. Acum se refac epoci posibile ori, mai bine zis, **straturi care ar fi putut să fie și nu au fost în chiar această formă**, ce se înfățișează de-abia târziu, când nu mai sunt construcție cu naturalețe ci istorie în ipoteză. Lirica antichității grecești (Ștefan Augustin Doinaș), Renașterea petrarchiană (la Radu Cârneci), aspirația romantică înspre baladă, dar și cultul sonetului (la Tudor George) – configurează un **lirism de adopție** de esență livrescă. Rezumatul și „recapitulația" sunt vizibile în poezia lui Nichita Stănescu, enciclopedie de forme autohtone și de reminiscențe livrești și experimentale, de forme imperfecte ori dibuite doar, a căror sinteză dă un sens echilibrului necesar, în ciuda precarității ontologice.

Tabloul este uimitor de bogat și include atât de numeroase tendințe și serii conjugate prin ramificații încât aspectul de pădure luxuriantă de forme în ebuliție impune la o cât de repede vizionare. Un fel neobișnuit de **ecologism**, izvorând poate din poezia lui Nicolae Labiș (1935-1956) – adevărat fenomen auroral – este încă evident azi într-o operă inegală, dar cu precădere moralizatoare, precum este aceea a lui Adrian Păunescu. Poeziile lui Cezar Baltag (din *Răsfrângeri*, *Unicorn în oglindă*, *Monada*) sunt, deopotrivă, folclorice, deși ermetice. „Oniricul" imnic Leonid Dimov, cu bizara lui poezie incantatorie, pe care doar un Chagall ceva mai suav l-ar fi putut traduce

în alt fel de limbaj, austerul clasicist germanic Modest Morariu, reproducând **cavalerii de Bucovina**, Gheorghe Pituț cu aerul liricii sale de agatârs neproporțional, se adaogă doar cu mici pete de culoare pe întinderea a ceea ce se înfățișează cu dimensiune de frescă unde nu se zăresc marginile.

Fenomenul este, deci, vast și se manifestă în lărgime. Astfel se valorifică tradiția lirică vernaculară și se regenerează straturi istorice necunoscute ori mai bine zis, **in-evidente**, ilustrând, astfel, un fond încă inutilizat dar aducând, de fapt, un enciclopedism postmodern, soluții ecologice, etice și formale și, mai întâi de toate, un arhaism de **modernitate primitivă** ce s-a impus în chip strălucit și **s-a universalizat** în sculptură cu Brâncuși – iată principii lirice românești ce organizează specificul, năzuind la integralitatea lui de entelehie.

Proza: eposul, fenomenologia, argumentul etnologic

Modelul autohton major se revelă în proză, poate ceva mai târziu, o dată cu apariția lui Mihail Sadoveanu (*Baltagul, Hanul Ancuței, Frații Jderi*) pe când literatura română se aflase, către 1930, în pragul unei mari sinteze indiscutabile de amestecuri ale eposului și epopeii, ce pun în valoare și straturile străvechi. Dar acestui **prototip interior de proză mitică** i se alătură romanul social al lui Liviu Rebreanu (*Ion*, *Răscoala*) și proza analitică și intelectualistă, „noocratică", a lui Camil Petrescu (*Patul lui Procust*). Sunt cele trei formule ce ar fi putut tutela proza românească, dar nu au făcut-o, de fapt, decât mult prea puțin. Și dialectica romanului și a eposului (ilustrând o lume cu structuri rituale, țărănești, arhaitate, „poporan") se presimte dar nu se rezolvă aici. Fiindcă românii par a fi, înainte de toate, povestitori, romanul se pigmentează cu o materie inevitabilă prin conformație deși voința de a construi biruie și creează în grandios. Dar substanța rămâne „tradițională".

Aceste stăruitoare configurații se arată la Marin Preda, în romanul ciclurilor țărănești (*Morometii I-II* și *Marele singuratic),* în felul unei lumi cu formele ei tradiționale în organizare, căci suntem contemporani aici cu cetatea greacă, deși epoca este recentă. Ciclul este monumental și arată mișcarea unui extract de civilizație rurală ca și în romanele de anvergură tragică ale lui Ion Lăncrănjan, *Cordovanii*, *Caloianul*, *Suferința urmașilor*. Pretutindeni, aici, monumentalitatea formei este însoțită de o monumentalitate de prototip moral

și nu-i exagerat a zice că Ilie Moromete și Lae Cordovan rămân specimene esențiale de umanitate văzută de la longitudinea de la noi. Rural, tradițional și „ciclic", este romanul și la Titus Popovici (*Setea*), la Gheorghe Suciu (*Botează-mă cu pământ* și *Război și dragoste*) și la Ion Marin Almăjan („*Tornada*"). Dar inovația propriu-zisă nu provine din aceste combinații de realism și neo-naturalism. „Diferențierea" și, de fapt, afirmația autohtonistă, pretutindeni „rurală", constă aici într-o prelungire de mitic propriu lui Sadoveanu, înaintemergător de **realism magic român** ce rezultă din simbioza dintre un spirit alpestru esoteric (întrevăzut și în *Frații Jderi* și nu doar în *Creanga de aur*) și neliniștea eposului dunărean (la Panait Istrati). Identificabilă în ciclurile românești ale lui Dumitru Radu Popescu (n. 1935), mai ales în *F., Vânătoarea regală, Ploile de dincolo de vreme*, această așezare nouă de accent este copleșitoare, în ciclul „bănățean", la Sorin Titel (*Țara îndepărtată*, *Pasărea și umbra*, *Clipa cea repede*) și în reconstituirea unei mitologii a câmpiei, înrudită atât cu Marquez cât și cu Julien Gracq (*Țărmul Sirtelor*) ce închipuie Ștefan Bănulescu (*Cartea Milionarului*). Proza lui Fănuș Neagu (*Îngerul a strigat*, fragment de epos țărănesc) ilustrează și ea acest prototip. Dar dacă acestea ating o substanță etnică în fundament și o comunică, altele, ce desenează cicluri sociologice și categorii sociale în mișcarea lor istorică inerentă, nu sunt mai puțin elocvente. Aici, adică la Francisc Păcurariu (*Labirintul* și *Tatuajele nu se lasă la garderobă*), George Bălăiță (*Ucenicul neascultător*), Dinu Săraru (*Niște țărani*), Corneliu Leu (*Puterea*), Radu Theodoru (*Recunoaștere îndepărtată*), ca și prin romanele în formulă experimentală ale lui Nicolae Breban și Augustin Buzura, izbitoare vor fi construcția și un fel de **mimesis social** ce strămută în ficțiune închegări de realitate necontestată și de document. Și totuși, sinteza există prin invenția **romanului integral** (conținând atât elemente de istorie, mitologie cât și geopolitică) admirabil ilustrată de Paul Anghel în imensul său ciclu romanesc *Zăpezile de acum un veac* (o construcție stranie, de un **realism antropologic** rar, ce ar trebui examinată mai cu luare-aminte și luată, poate, chiar și de model). Alături de acesta, ideea unei „fenomenologii a spiritualității românești", înțeleasă în felul lui de Mihail Diaconescu (*Culorile sângelui, Călătoria spre zei, Depărtarea și timpul*) conjugă „documentarul" cu „doctrinarul". In sfârșit, derivând de aici apare parabola istorică, născuind la exprimarea unui scenariu de invariabile ce acționează în forme ale unei noi mitologii moderne, exemplificată

mai ales de Eugen Barbu în romanele sale în spirit fanariot (*Principele, Săptămâna nebunilor*) dar și printr-un bizantinism crepuscular, agonic în proza lui Alice Botez (*Iarna Fimbul*) și Mircea Ciobanu (ciclul *Istorii I-V*). Aci se cuprind, până la un punct, Eugen Uricariu, ce încercă a explica „misterul român" (*Vladia, Rug și flacără, Mierea, Memoria*), precum și Traian Filip (*Dansul focului* și mai ales *Subconștientul Veneției*) izbitor printr-un fel de „bizantinism" în proporție modernă, ce nu se urmează încă și se ignoră.

„Ipoteza dramatică", apocrifele și mitografia indigenistă

Inovația teatrală se exprimă, cu un anumit program, în „ipoteza dramatică" închipuită de *Săptămâna patimilor* a lui Paul Anghel (o „ipoteză dramatică de veac eroic moldav"), deopotrivă creație ce se susține esteticește și specie inventată. „Ipoteza dramatică" ar fi o demitizare, inițială, de imagine istorică (reducționistă, de obicei) urmată de o mitizare în termenii unei psihologii a cotidianului ce preface istoria din înțeles didactic în indefinit și misterios. Ideea nu este izolată (dar se teoretizează numai aici) și operele lui Marin Sorescu (*A treia Țeapă* și *Frigul*) pot fi socotite, deopotrivă, un fel de „ipoteze dramatice" fără a se putea însă afla vreo înrâurire. Noțiunea de „ipotetic", însă dezvoltată într-un cadru de indefinit cronologic, explică apocrifele lui Radu Stanca (*Hora domnițelor*) și Alexandru T. Popescu („*Croitorii cei mari din Valahia*") ce năzuiesc a comunica un fel de repetiție ritualică a istoriei, ca și la Paul Everac, de altminteri („Costandinești"). Dar cum invariantele sunt un scenariu fundamental ce se regăsește în momentele cruciale, acestea devin vizibile mai ales în ciclurile mitologice ale lui Valeriu Anania (pentalogia mitului: *Steaua zimbrului, Miorița, Greul pământului*). Aici se întrepătrund „istoricism", ipoteză de veac inatestabil, mit re-formulat și re-trăit, ritualistică deopotrivă sacră și populară, adică, la drept vorbind, tot ceea ce diferențiează și, din punct de vedere conținutistic, identifică. Tradiția propriu-zis dramaturgică părând a se constitui începând de aici, rezultă că materia anterioară ar fi puțină și nesemnificativă. Dar, de fapt, aci pătrunde poate, într-un fel ce se regăsește rar pe aiurea, un tip de „indigenism" de straturi amestecate, cu un caracter indistinct ce adună urme din expresionism și de realism poetic precum și „spectacol sacral" pronunțat, ce se constată analogic, dar fără influență ce s-ar putea dovedi.

Reportajul: etnologie și reconstituire documentară

O anumită contemporanitate de formule întrevăzându-se peste tot, nu-i exagerat a se observa că, strămutându-se scheme și îndemnări, devine inevitabilă prin alăturare specia *reportajului etnologic* schițată de Paul Anghel (*Arpegii pe Siret, Recitind o țară*) și dezvoltată de Ilie Purcaru (*Vorbesc țăranii, Paralaxe la Miorița* etc). In linie paralelă trebuie însă a se vedea reconstituirea documentară evidentă la Mihai Stoian (în vastul său ciclu *Nici cuceriți, nici cuceritori*, o istorie a românilor interpretată sentimental și comunicată prin vulgarizare superioară) și la Vartan Arachelian (*Toamna pătimirii noastre*). Contaminarea de doctrină se impune și cine leagă aceste formule de *romanul integral* și *fenomenologic*, ca și de *ipoteza dramatică* dacă nu chiar și de lirica straturilor de civilizație cu străvechime nu greșește. Acestea sunt, de fapt, efectul unui program interior, dar nu intuitiv ci doctrinar, fiindcă doctrina însăși se întărește prin definiție.

Directiva internă: protocronismul

În materie de doctrină, program și creație de concept, modelul impunător rămâne G. Călinescu în a cărui istorie „antropologică" a literaturii române se adunară discipline diverse însă de unde concluzia apăru uimitor de omogenă, de distinctă și de clară. Acest **enciclopedism sui-generis** arătă, de fapt, direcția ce se urmează și, fiind fapt dovedit că în afara încheierilor de discipline auxiliare nu se obține perspectiva stabilă, s-ar impune întâi, acum, însumarea de vizionări diferite și adaosul conex. Acest proces se produce în mod strălucit. *Rostirea filosofică românească* a lui Constantin Noica, *Mitologia română* de Romulus Vulcănescu, *Etnografia poporului român* de Valer Butură, *Sensuri și valori regăsite* de Constantin Joja, *Musica Daco-Romana* de Vasile Tomescu, *Cartea întâlnirilor admirabile* de Anton Dumitriu și *Spiritualitatea geto-dacilor* de Ion Horațiu Crișan sunt tot atâtea „izvoare" ce folosesc științei și literaturii pentru a se orândui orientare culturală și, abia mai apoi, directivă. Acesta va fi, deci, prototipul de operă de istoriografie ce dă perspectivă nouă valorificărilor ce vin din toate părțile. Odată ce apăru studiul monumental al lui Nestor Vornicescu (*Primele texte patristice din literatura română. Secolele XV și XVI*), originile „literaturii române" se așezară într-o epocă protoromână, latină în limbă și patristică în conținut, dacă nu chiar și ceva mai veche, ceea ce încă se bănuiește. Clasicismul folcloric se examinează în dipticul *Eterna regăsire* și *Regăsirea*

continuă al lui Dumitru Bălăeț, într-o materie ce vine cu adaosuri memorabile prin contribuția lui Adrian Fochi, I.C. Chițimia, Ion Ghinoiu. Evul mediu românesc și clasicismul secolului XVII sunt privite din perspectiva *teoriei celei de a treia Europe* de către Dan Zamfirescu, în eseistica lui aproape profetică. Secolul al XVIII, văzut acum ca început al răspunsului autohton, prinde a se re-defini în cercetările lui Alexandru Duțu, ce se completează de către Ciprian Zaharia, re-formulându-se acest moment tradiționalist, autohton și enciclopedic. Acum apare și mai evidentă acțiunea lui Antonie Plămădeală care, prin câteva cercetări impresionante („*Tradiție și libertate*“, „*Dascăli de cuget și simțire românească*”), modifică perspectivele într-un mod strălucit și impune, ca ipoteză ce se va dezvolta, „paisianismul“, un curent literar autohton anterior „romantismului“, un fel de medievalitate fără vârstă în veacul Enciclopediei franceze. Eminescologia schimbă perspectiva și impresionează nu doar prin cantitativ. Acum apar monografii și sinteză hermeneutică ori comparatistică întocmite de George Munteanu, Edgar Papu, Zoe Dumitrescu-Bușulenga, Ilie Bădescu, Al. Oprea. *Modernismul românesc* al lui Dumitru Micu descrie, la rândul lui, un autohtonism de vârstă recentă, dar cu notă arhaică, poate „indigenist“. Aduc perspectivă sintetică dintr-o impresionantă lărgime comparatistă atât Constantin Ciopraga („*Personalitatea literaturii române*”) cât și Achim Mihu în vreme ce M. Ungheanu reface, la meridianul nostru, experiențe tiers-mondiste și contribuie solid dintr-o perspectivă ce întâlnește sociologia istorică. Toate acestea dovedesc o voință de elaborare colectivă a unei noi istoriografii românești, mai potrivită **evoluției diferențiate**.

Creația este, însă, impresionantă în domeniul conceptelor. *Critica ideilor literare* și *Dicționarul ideilor literare* de Adrian Marino (studii monumentale) demonstrează că literaturile evoluează pornind de la invariabile („ideile literare“) ce se descriu într-o manieră de lexicon. Aceiași năzuință în a re-face viziunea istoricistă prin concept valid, dar inovând fără a se strădui, se impune și prin contribuțiile lui Edgar Papu, capitale și „făcând epocă“, privind **protocronismul** (*Din clasicii noștri, Barocul ca tip de existentă, Poezia lui Eminescu*) Acesta va fi, de altminteri, cea mai importantă idee literară românească la sfârșit de mileniu, ce s-a interpretat însă greșit și chiar necompatibil. Esențial aci nu este de a spune că o literatură „poate merge înaintea altora“ urmând criteriul cronologic, fiindcă aceasta, fiind consecință, decurge că reazemul teoretic contează întâi de toate. Acesta izvorăște din antropologia istorică. Căci în „protocronism“, anticipa-

ția exprimă evoluția în termen propriu, universalitatea în esențial, tradiția de valori ce s-au manifestat cursiv și cu reprezentativitate arătând operă înaltă și cu temei la orice meridian sufletesc iar acestea modifică viziunea „difuzionistă", și o suspendă, chiar dacă aceea s-a impus adeseori. Acum, prin **poligeneză**, nu mai e de închipuit un **centru unic** ci doar creații tot atât de îndreptățite la participarea universală cât le îngăduie puterea de a crea, fără înrâurire, în felul unei universalități obiective, kantiene. La drept vorbind, aceasta e materia directivei interne, dezlegarea doctrinară a enigmei ortogenezei.

O soluție post-modernă

Imaginea însumată impresionează mai ales azi, când, există **o criză de doctrină** și incapacitate de a traduce în concepte realitățile foarte diferite pe care doar aparența unei unități „corecte" pare că le adună în mod formal. Dar aceasta doar diluează și, la drept vorbind, chiar și falsifică. Noi vorbim, în mod greșit, despre „postmodernism" în felul unui „zeitgeist" definind în mod descriptiv și doar cronologic acolo unde sunt direcții, tendințe și îndemnări atât de diferite încât, în superficie, par a nu se putea coordona. Și totuși, *ceea ce dă culoarea predominantă a vremurilor de azi este, pretutindeni unde se trezește Omul Vechi, un fel de „originism" ce determină, în modul propriu, orice societate cu vechime și orânduită stabil*, indiferent de ceea ce se denumește, prin eroare, **etapă de dezvoltare istorică**. Fiindcă admițând că însăși istoria cuprinde în sine un mister, rezultă că nu-i esențial momentul obținut în doar o singură formulă de evoluție (care nu poate exista) ci doar capacitatea proprie de a crea în universal de la orice meridian și în orice formulă se descoperă în marea taină a întocmirii.

Dar fiindcă a crea însemnează a exprima straturi enigmatice, până la cel mai străvechi, ce se alătură în individ, decurge că, exprimând individualul, exprimăm în mod inevitabil recapitularea lui de conformație până acolo unde se ajunge la pânza freatică originară. Acesta este, la drept vorbind, „originismul", adică aptitudinea de a răspunde, în felul propriu, universului ce presimțim a fi con-substanțial și care, de fapt, înțelege, oricând și de peste tot, semnificația miilor de flori posibile în această lume de ipoteze ce vor să existe.

1987, corectat și adăugit 2005

7. „EMINESCIANITATEA“

Ideea de a se întruchipa într-o prezență terestră un conținut comun de viață istorică și de înrudire în atitudine nu-i fără un reazem și, la drept vorbind, se confirmă în nu puține dintre situații. Origina este arhaică și, deci, stăruind, însemnează că ne arată un Tipar și o realitate incontingentă împotriva căreia nu se poate face nimic iar pentru a o preschimba ar fi nevoie de atât de mulți ani încât, din perspectiva vieții noastre istorice, seamănă cu infinitul. De fapt, acesta este **totemul** ce rezumă și conservă, în forme adeseori simbolice, răspunsul autohton. Alții au, în această materie, pe marii fondatori de state și de religii și evocă pe Budha, pe Mahomet, pe Confucius ori pe „Părinții Fondatori“. Noi, fiindcă nu avem o statalitate de ilustrație vizibilă prin expansiune ci întocmire tainică, aproape vegetală, și nu am dezvoltat o religie a autohtonității, ilustrăm totul prin cicluri și, decurgând de aici, prin simbol episodic. Nu odată însă, năzuința de a simplifica ne împinge la a restrânge formulând generic și voim a include totul într-un fel de ieroglifă de mit colectiv, precum ar fi, ca să exemplific, „spațiul mioritic“. Acesta este potrivit și încăpător însă, legându-se de o anumită realitate antropologică cu, totuși, final ipotetic, ar putea să fie, și chiar și este, circumscris cronologicește. „Mioriticul“ ar fi, deci, expresie de viață pastorală și agrariană și dincolo de marginile orânduirii sociale ce exprimă stăruința de la „talpa Țării“ s-ar putea să se dilueze și poate chiar, când se atacă prin împresurarea succesivă, să ne apară drept dispărută. Rezultă că, dispărând „țărănimea“, *mioriticul* ar deveni nu doar fără vehicul ci chiar și fără nici o semnificație conținutistică și nu ar păstra măcar aspectul lui ritualic.

Această încheiere este posibilă, de bună seamă, dar greșită dacă se condiționează stăruința de însăși realitatea de întocmire socială care, fiind trecătoare, stinge inevitabil **rețeaua de prototipi** ce se adunase întocmai datorită ei. Dacă, deci, „hora“ ca instituție nu se mai cunoaște ori se preface în simplu gest ludic, rostul ei originar ar deveni inutil și cu vremea ar cădea în caduc și ar ajunge la extincțiune. Dar, cu toate acestea, dispărând forma vizibilă, instituția și, poate chiar denumirea, rămâne „Fenomenul Horal“, care este mai mult decât toate acestea la un loc și ilustrează efectul în colectivitatea subconștientă, de fapt o altfel de realitate ce nu se condiționează de „mecanism social“, viață istorică imediată ori rânduială în materie de idei. Astfel încât noi vom putea avea, și avem, **Tiparul**

Horal chiar și, dar mai ales atunci, când ocazia contingentă s-a șters din aparentă.

Exemplele se pot multiplica, existând materie. **Coloana**, arhaică, a **Cerului** trecută în utilitarist sub înfățișarea **Stâlpului Casei** nu dispare în modul ei originar ce traduce stăruința Cosmosului căci altfel nu am mai afla-o în forma atât de tulburătoare ce a reprodus-o Brâncuși. **Șamanul** din străvechimea fără sfârșit rămâne viu ca model și îl vom afla necontenit până astăzi nu doar în chipul **Marilor Învățători** ci și sub înfățișarea cu aparență „prelucrată" a preotului și povățuitorului, pe o scală întinsă ce pornește de la „popii de țară" și până la „**Părinții Patriei**". Chiar și orânduirea Timpului în formularea unui calendar ce nu mai este doar înșiruire de zile anonime ci unități de viață colectivă ritualică împărțite și ele de Zile Mari, de Praznice Împărătești, de Pomeniri cu, nu puține, sens atât de vechi încât nici nu îi mai știm izvorul, nu este „înțelegere astronomică" și recurs la obiectivul mitic, ci forme ce se reproduc pe căi necunoscute, care „lucrează" necontenit creind **formule regenerate**.

Acestea nu sunt coincidențe ci continuități. În nu prea puține dintre situații, noi nu observăm stăruința pe dedesubtul vremurilor și, fiindcă avem o lărgime de vedere ce se oprește la doar întinderea vieții noastre nesemnificativă față de Timpul incalculabil al Vieții Neamului, le socotim fapt recent, cu tradiție scurtă. Când nu sunt subiect de mirare, acestea ne apar efect de miracol ce intervine intempestiv.

De fapt, aici se întrevede însăși neîncrederea în existența stratului originar altfel decât în felul unui simplu moment consumat ce, făcându-și lucrarea contingentă, s-a trecut în muzeistic.

Încheierea ce spune că „Datina" se diluează și prefăcându-se în ritualic cu un cât mai firav conținut și, mai apoi, se subțiază către invizibil, precum un fir de apă în deșert, sub presiunile timpurilor ostile și ale orânduirilor neprietene, este însă o iluzie cu caracter decepționist. Sunt unii care – în contra altora ce ne socotesc a fi prea de tot „recenți" și năzuiesc a ne „civiliza" – ne atribuie, cu drept cuvânt, o străvechime impresionantă, poate chiar de Mare Civilizație, însă, privind în jur și văzând răul ce amestecă și, în aparență, strică, deplâng decadența și sfârșitul. Această ipoteză, căci ipoteza rămâne, nu este lipsită de un reazem și poate chiar de anumite argumente.

Ele pornesc de la o anumită schemă biologică unde se cuprinde un gen de finalism. Și, într-adevăr, în accepțiunea pozitivistă „popoarele mor", ca și indivizii, și cine ar examina acest proces ar băga de seamă că există asemănările formale. Însăși soarta dalmaților

ce s-au stins acum aproape un veac în lipsă de statalitate și pierzând, prin aceasta, însăși ocazia de a întări substanța constitutivă ce ar fi prezervat tradiție și limbă, poate fi o ilustrație și, până la urmă, un fel de a vedea. Similitudinile se descoperă și la noi, unde, subțiindu-se „talpa țării", stricându-se moravurile și limba și, în superficie, răsturnându-se „cerul de valori stabile", impresia de destrămare iminentă a apărut și se tratează fie „mioritic", prin împăcare neproductivă, fie profetic, în largi și spectaculoase ieremiade. Contribuie la acestea și o anumită „**tradiție a blestemului antropologic**" căci noi ne socotim a ne afla în Răul universal, în locul chinurilor și, precum spunea cronicarul, „în calea tuturor răotăților". Aci se mai adaugă și un gen de „excepționalism" rezultat din raportare și exprimat sub cuvântul adesea pronunțat al „*insulei de latinitate într-o mare slavă*". Așezate una lângă alta, aceste concluzii nu conduc decât la deznodământul ce se sugeră, pronunțarea lui rămânând numai o chestiune de timp. Căci ce ar mai putea salva de la destrămare și de la împrăștiere în cele patru vânturi o populație situată prin potrivirile nefaste în plină și nesfârșită viitură și împresurată de voitori de rău? Putea-vom noi, cu prea puțină putere de a ne ține la un loc (căci suntem esențial „traci", condamnați la fratricid), să ne păstrăm diferența specifică și să reclădim imaginarul Templu inițial? Aici apare, în felul unui presupus deficit ce întărește concluzia năpastei inevitabile, ceea ce trebuie denumit „modelul iudaic". Despre acesta nu se vorbește, de obicei, dar se presimte și se pune, ca să spunem așa, la socoteala generică, raționamentul fiind, la drept vorbind, elementar. Odată produsă destrămarea ce ar crea un fel de „**românitate de Ahasver**", noi, care nu am dezvoltat propria schemă de iudaism prin simetrie, nu am afla nu doar temeiul ci și materia ce ne-ar putea agrega „fără loc". Noi nu avem rânduiala iudaică, școala în familie, autoritatea de colectiv și, deci, nici pe „rabin", nu avem Cărțile Sfinte, Tora și nici Talmudul, nu avem nimic din ceea ce se întrunește în noțiunea de „popor ales". Până și „Datina" înțeleasă ca un corp de povețe originare ce și-ar fi pierdut semnificația și, mai la urmă, s-au întrerupt ori, poate, s-au consumat prin îmbătrânire, nu mai există. Acestea sunt constatări ce nu se pot respinge fiindcă traduc o stare de fapt.

Dar, fără a fi lipsă și scădere de imunitate, aceasta nu-i decât expresia unui altfel de „destin istoric" căci noi, fără să fi avut o singură expresie de rânduială constitutivă, am trecut prin câteva și abia mai târziu, când, de fapt, am avut trebuință de aceasta, am putut înțelege ceea ce este la noi „nota dominantă". Suntem, deci, într-o

înșiruire de patru cicluri ce se conjugă și uneori ajung chiar să se și suprapună, măcar parțial.

Întâiul, și cel mai îndepărtat, dar, de fapt, ireductibil, este arhaicul fără un nume ce l-ar putea defini. Unii cred că acesta ar aparține „cucutenienilor", fiind **Epoca hiperboreeană** și că atunci ar fi apărut ceea ce, în rădăcina, ipotetică, de Neamuri, ni s-ar fi atribuit. Orișicum ar fi, acolo pare a fi **începutul întrevăzut** deși poate că ne-documentat în accepțiunea „modernă". Traducerea lui este însă posibilă și „limba" i-o înțelegem căci aparține unui cod ce ne constituie sufletește, rămânând doar să îl facem activ pe calea intelectuală, fiind viu în afectivul insondabil. Este o lume de constituție naturală, învoită cu Universul, orânduită în principii hieratice și dezvoltând o civilizație organicistă ce se înțelege mai bine printr-un anumit fel de „muzicalitate" care, însemnând ritmic și simetric, dezvoltă o concepție neobișnuită a infinitului.

Îi urmează **zalmoxismul**, care, vehiculând – prin înțelegerea rezultată din câte ne-a rămas – principiile „tradiționale", instituționalizează, creează religie și ne scoate din conformația „paradiziacă" fiindcă acesteia îi trebuiau rânduieli și legi. Acesta este **momentul nomologic** ce se va observa, și se observă până astăzi chiar, în mulțimea de elemente cutumiare, în geografia sacră sau „tradițională", în formularea timpului calendaristic și a timpului astral, în proporție socială și în substrucție de autoritate.

Apoi, i se adaogă „**ciclul mioritic**", definit de Anonimul Popular însă un timp sintetic ce se înțelege, fără a se face greșeală, că ar fi „clasicismul" nostru istoric. Îndeobște, acesta este socotit a fi „țărănism" sau, mai bine spus, epocă închegată etnografic când, de fapt, atunci ajunge la stabilitate sistemul nostru entelehial care, în alt context, reproduce ansamblul inițiatic și arhaic. Întregul este stăruitor și îl întrevedem până azi, deși treptat ieșirea din **Timpul Hiperboreean** și din ceea ce se chemă, cu o denumire ce a devenit peiorativă, „barbaria", aduce marile preschimbări. Apare „izgonirea din paradis" care, la noi, va fi tradusă în răul adus de Împărății, în „drumul de fier" și în banul ce se acumulează, în aparentă stricare a obiceiurilor ce se complică, periodic, prin inovații ce ne vin de aiurea, și în scăderea Învățătorilor ce se retrag într-un fel de sub-istorie, ce „rusticizează". Acum, abia, apare „**eminescianitatea**", adică acel corp de concluzii extrase din Tradiție, de povețe și de îndrumări care, de fapt, reproduce însemnătatea lui Zalmoxis. Aceasta este recucerirea Țării amenințate.

Postfață

CUVINTE ÎMPOTRIVA MANDARINILOR

„**Semne și peceți**“ este încă una dintre cărțile constituite fără să fi avut anterior măcar bănuiala că ar putea să existe.

Dar, la drept vorbind, conținutul ei sau, mai bine zis, „matria“, se afla pretutindeni în ceea ce scrisesem anterior, trebuind numai să se orânduiască astfel încât să devină „*substanță capabilă să lucreze*”. Căci atâta vreme cât părțile stăteau risipite în loc diferit și abia printr-o improbabilă alăturare în gândul celui ce le-ar fi citit ar fi fost înțelese ca întreg, efectul, chiar dacă ar fi existat, ar fi fost de tot scăzut, poate nesemnificativ.

Era, prin urmare, trebuitor un spațiu al definițiilor care s-ar fi putut traduce, până la urmă, în felul unui ciclu întocmit din declarații de doctrină și, atunci când era nevoie, chiar și de „doctrina aplicată”.

În această materie, însemnătatea „**cărților de îndreptare**“ și chiar, exagerând întrucâtva dar nu mult, de „**identificare de Drum**“, există și trebuie cântărită cu îngrijire spre a se putea obține obiectivele ce se urmăresc. Sunt unii care, năzuind să descurajeze și să lase fără armă pe cel ce nu gândește precum ei, stăruie în a ne convinge că vremea îndreptărilor a trecut și că astăzi esențială este numai libertatea în a crea fără nici un fel de agregare și fără substrucția ce de la sine s-a întipărit chiar înainte de a ne exprima, formulându-ne ca individualitate. Dar însăși această concepție vehiculează o anumită doctrină și, arătându-și prea de tot îngăduitoare libertate ce ar trebui să exprime cu precădere individualul, conține în aspectul ocult ideologia „libertății ce destramă”. Iluzia se întrevede de îndată. Noi nu putem ajunge a exprima în totalitate individul irepetabil prin „întâmplător“ căci materia „medulară“ (și, până la urmă, entelehia) nu ne aparține ori, mai bine zis, ne aparține și nouă fără a putea să ni se atribuie în chip exclusiv. De fapt, alăturare specifică în timp propriu și împrejurări, noi suntem abia o parte din misterul ființei, din viața fără vârstă a Neamului, adică a celor ce ne sunt con-substanțiali, o parte din Locul ce ne explică și ne determină și, mai cu osebire, din Istoria lor, ce se reflectă în fiecare fragment definit și în oricât de mică proporție din acestea. Rezultă că –

într-un insondabil ce există, totuși – toate acestea se întâlnesc și se distribuie într-o infinitate de combinații care poartă, la rândul lor, stratul ireductibil, capital și de fundament. Și, deopotrivă, straturile, mai vizibile, ale Înrudirilor. Astfel încât, pornind de aici, înțelegem că oricât ne-am strădui în a crea prin consecință de așa-zis „hazard genetic" (care este încă o iluzie) și am năzui a întipări numai incidentalul, nu vom reuși căci există Tipare mai puternice și, până la urmă, constitutive, care ne fac să existăm.

Țelul acestei cărți se întrevede, acum, mai distinct decât s-ar părea. Ea și-a propus nu doar să ajute la înțelegerea unei realități atât de incontestabile încât nici măcar nu mai trebuie evocată ci, în același timp, să îndrume pași care altfel poate că s-ar fi rătăcit chiar și numai pentru un timp. Dar, mai înainte de toate, obiectivul este de a întări și de a confirma pe toți cei ce gândesc altfel decât cei ce ne propun a îmbrățișa „**academismul destrămării**". Aceștia, acum poate „ereticii", sunt, de fapt, cei mai mulți, nu doar la noi ci și pretutindeni unde omul știe că, având o rădăcină, nu poate supraviețui decât asemenea oricărei ființe vii: agățat de „rasă", specie și sol, obținând, deci, de aici toate componentele care îl păstrează, cât o fi, în înfățișarea ce i s-a dat.

În felul ei, aceasta este și o „contribuție" și, poate, dacă se va înțelege cum se cade, o participație la obținerea unei soluții plauzibile în materie de idei generale. Noi avem, astăzi, nu doar aici ci și în gândirea „universală", o inconsistență izbitoare în a formula noțiuni și a desemna mai potrivit „spiritul timpului". Altădată, existau „curente", mișcări și direcții ce se diferențiau geografic dar o anumită unitate substanțială, deși ramificată, se observă, traducându-se „cuprins" în „formulă"; astfel, apăreau Romantismul, apoi Realismul și Simbolismul, înțelegându-se, în fiecare, un „zeitgeist" și o precădere ce se și putea denumi, creându-se o anumită „diferențiere exprimată și în denumire". Astăzi, însă, ceea ce se invocă nu are nume propriu ci este numai o consecință a unui „altceva" anterior și nu se observă de obicei, deși este izbitor că a zice „post-modernism" nu însemnează decât a spune „ceea ce apare după „modern", însă fără a explica nimic din sens și din cuprinsul ce ar trebui să se desemneze. Aceasta este nu doar o eroare de natură conceptuală ci și reducție la noțiune nedefinită. Căci „post-moderniste" ar fi atât de numeroase și de incompatibile forme în a ne manifesta, și în moduri atât de puțin asemănătoare, încât însăși ideea de a crea „preponderență" cade, până la urmă, de la sine. Dar, în același timp,

noi trebuie să constatăm nu **heteroclitul alcătuit din fragmente neomogene** ci mai degrabă nota stăruitoare, punctul arhimedic, concepția principală atât valoric cât și numeric care, însă, nu este aici. Vremurile aparțin, oricât s-ar putea închipui altfel la vederea în suprafețe, unei **treziri a Originilor** și, prin aceasta, unei trebuințe de identitate ce afirmă **universalitatea întâlnită oriunde există Neamuri, cu Loc și Istorie**. Avem, deci, în chiar interiorul acestui „postmodernism" indefinit, ceea ce definește majoritatea: „Originismul", cheia, cu infinite combinații de coduri, ce ne face pe fiecare mai apropiat de ceea ce suntem în esență.

Aceasta este enigma acestei cărți, dacă există, până la urmă. Eu am alcătuit-o spre a se ține, dacă va fi trebuitoare, ca un exemplu, la noi, și ca un model pentru un „pretutindeni" unde – mai mult decât ne închipuim vizionând, cu greșeală, doar imediatul – acest fel de a înțelege lumea are cea mai tulburătoare răspândire. Nu am scris-o acum, când doar am „constituit-o", dăruindu-i chip, ci odinioară, când părea, ca și azi, că nu se va mai putea face nimic și că aparentul rău, superficial, ar fi inexorabil. I-am spus cum, de fapt, și trebuia căci „semnele" se văd dacă știm să le înțelegem de dincolo de contingent, acolo unde se află, iar „pecețile" sunt înlăuntru și le purtăm fără să le cunoaștem, determinându-ne oriunde am călca, în geografiile parcă nesfârșite. Am mai socotit că sunt „lecții" – adică predică sau poate fragment parenetic – deși, chiar dacă mulți mă socoteau „Profesorul lor", nu am avut niciodată o poziție ex-cathedra și nici nu stăruiesc în a o avea. Eu am crezut întotdeauna că esențialul este nu atât de a oficia în **spațiul timpului închis** și „în clasă" ci a face misiune oriunde este nevoie, între oameni cât mai diferiți, ce trebuie să afle secretul vieții lor, care este **învoiala cu Cosmosul**.

Cartea s-a încheiat de alcătuit astăzi, 21 Noiembrie 2005,
în ziua Intrării în Biserică a Maicii Domnului

SUMAR

1. Ce este „originismul“?.....3
2. Fabula Căii Singuratice.....6
Elemente de „istorie culturală apocrifă“.....6
3. Dincolo de „patologia neîncrederii“.....14
Despre „enciclopedismul necesar“ și „spiritul creol“.....14
4. Voevodul criptic.....23
Trei tipuri de conducători la români.....23
1.Principele delegat.....23
2. Crăișorul.....25
3. Voievodul.....27
5. Revolta „fondului neconsumat“.....29
6. O ipoteză de autohtonism literar.....33
“Original“ prin „originar“.....33
Principiile ortogenezei.....34
Universalitatea de esență.....37
Poetica întregului.....39
Proza: eposul, fenomenologia, argumentul etnologic.....43
„Ipoteza dramatică“, apocrifele și mitografia indigenistă.....45
Reportajul: etnologie și reconstituire documentară.....46
Directiva internă: protocronismul.....46
Soluția post-modernă.....48
7. „Eminescianitatea“.....49
***Postfață:* Cuvinte împotriva mandarinilor**.....53